

Irena Bratičević

Odsjek za klasičnu filologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
irena.braticevic@ffzg.unizg.hr

DUBROVČANIN ANTUN BUNIĆ (1536. – 1558.), HUMANISTIČKI UČENIK U IZGNANSTVU

U radu se na temelju privatnih latinskih pisama i arhivskih izvora rekonstruiraju dijelovi biografije dosad neistraženog dubrovačkog humanista Antuna Bunića (1536. – 1558.). Bunić je u našoj književnoj historiografiji spominjan po nadgrobnom natpisu na njegovu grobu u Padovi i po pismima koja mu je uputio talijanski humanist Giulio Poggiani. Ovdje se prvi put analizira korespondencija s Pogianijem, ali se prikazuju i dosad nepoznata Bunićeva pisma sačuvana u epistolariju njegova firentinskog učitelja Dionigia Lippija. U njima se поближе otkrivaju tragične okolnosti zbog kojih je Bunić napustio Dubrovnik i pronašao utočište u Italiji. Osvjetljuju se također Bunićeve književne veze iz razdoblja provedenog u Firenci i Bologni koje se očituju kroz niz pjesama koje mu je uputio humanistički pjesnik Benedetto Varchi, a od kojih su neke nespupano erotske.

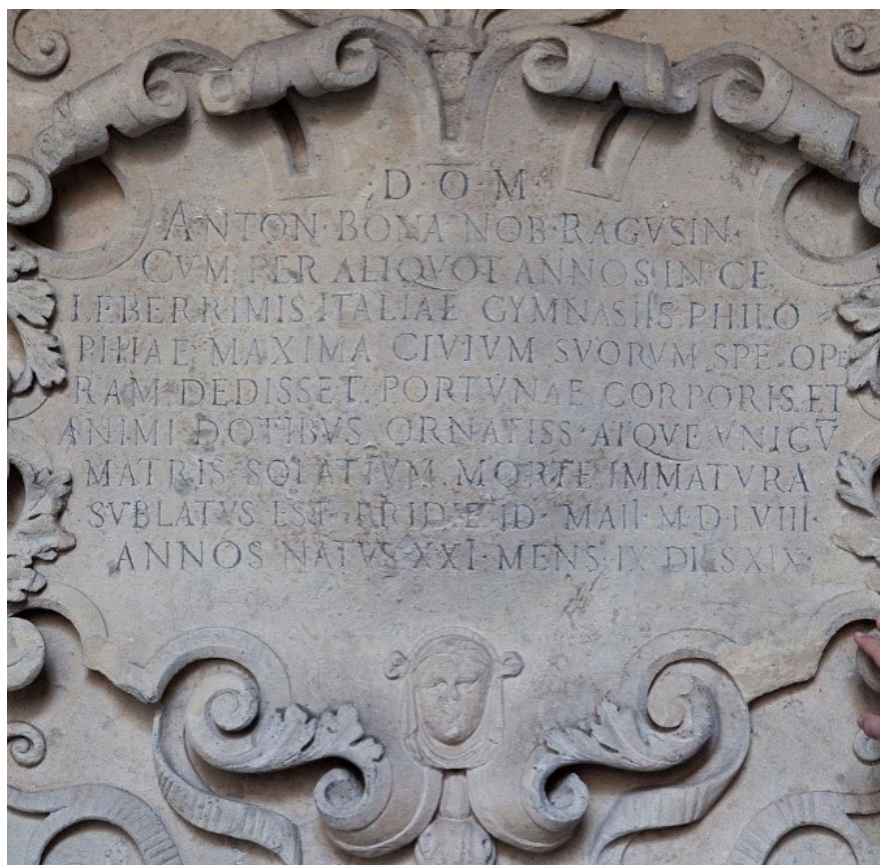
1.

Antun Bunić nije ušao u našu književnu historiografiju zahvaljujući onome što je napisao, nego zahvaljujući onom što je na nadgrobnom natpisu nakon njegove prerane smrti zapisao njegov ujak – i zahvaljujući činjenci da se sto sedamdeset godina kasnije pored njegova groba u Padovi našao Ignjat Đurđević, čiju je pažnju privukla dirljiva ujakova pohvala o mladiću velike nade. Bunićev grob nalazi se u klastu velebne padovanske bazilike svetog Antuna. Bernardo Gonzati, autor prve monografije o bazilici, opisuje ga kao spomenik »lijepih oblika, skladnih proporcija,

otmjene kompozicije«, ukrašen korintskim stupićima i zabatom na kojem se nalazi grb s orlom i ljestvama po sredini.¹

Gonzati donosi i natpis koji, uz razriješene kratice i pisan *in continuo*, glasi:

Deo Optimo Maximo / Antonius Bona nobilis Ragusinus / cum per aliquot annos in ce/leberrimis Italiae gymnasiis philoso/phiae maxima civium suorum spe ope/ram dedisset, fortunae, corporis et / animi dotibus ornatissimus atque unicum / matris solatium, morte immatura / sublatus est pridie Idus Maii MDLVIII. / annos natus XXI. menses IX. dies XIX. / Pasqualis Mentius avunculus moerens / ponendum curavit.

Slika 1. Nadgrobní natpis Antunu Buniću u klausturu bazilike sv. Antuna u Padovi (fotografija preuzeta iz Grdiša Asić 2020:269)

¹ Gonzati 1853:190–191. Štit u čijem je desnom gornjem kutu orao raširenih krila, a prema njemu se od lijevog donjeg kuta pružaju ljestve grb je dubrovačkog plemićkog roda Bunić.

Bogu najboljem najvećem. Antun Bunić, dubrovački plemić, nakon što je nekoliko godina studirao filozofiju na najslavnijim talijanskim učilištima uz najveće nade svojih sugrađana, izvanredno urešen darima imutka, tijela i duha te jedina utjeha majci, umro je preranom smrću 14. svibnja 1558., navršivši 21 godinu, 9 mjeseci i 19 dana. Pasko Menčetić, ožalošćeni ujak, dao je podići.²

Prema podacima koje je dao uklesati ujak Pasko Menčetić, Antun Bunić umro je 14. svibnja 1558., a prema navedenom datumu smrti i navršenim godinama života moguće je okvirno izračunati i datum njegova rođenja, koji pada otprilike na dan 25. srpnja 1536.³ Pišući o povijesti i genealogijama dubrovačkih vlasteoskih rodova, Nenad Vekarić Antuna Bunića nije uspio pozicionirati, no Monika Grdiša Asić u doktorskoj disertaciji o dubrovačkim studentima na Sveučilištu u Padovi preko Paska Menčetića (o. 1520. – 1599.) odnosno oporuke njegove sestre Margarite Bunić (o. 1505. – 1576.), kćeri Damjana Menčetića, utvrdila je da je Antun bio sin Margarite i Bernarda Antunova Bunića (o. 1500. – o. 1549.) te da je Margarita u trenutku sastavljanja oporuke (1576.) imala živu kćer Maru i unuke.⁴

Bunić nije ušao u Veliko vijeće, pa Grdiša Asić pretpostavlja da je u Padovu stigao s osamnaest ili devetnaest godina i nakon završenog pripre-

² Epitaf je već više puta objavljivan (Đurđević 1729:c4v; Farlati 1800:19; Appendini 1803:313; Gonzati 1853:190; Grmek 1957:335; Crijević 1975:97; Ghezzi 1993:234; Appendini 2016:602; Grdiša Asić 2020:268), no kako je ovo prvi rad kojemu je Bunić središnja tema, transkribiram ga ponovno (s fotografije njegova glavnog dijela koju donosi Grdiša Asić 2020:269; v. Sliku 1), uz napomenu da nema epigrafskih ni jezičnih razloga za čitanja maxima cum civium i ornatissimo, kako stoji u dijelu literature. Prijevod svih latinskih citata u radu su moji.

³ Đurđević 1729:c4v, a zatim i kasnija izdanja njegova djela, pogrešno prenose godinu smrti kao MDLXVII. umjesto MDLXVIII. Za Đurđevićem se ta godina Bunićeve smrti donosi i u Appendini 1803:313, Crijević 1975:97 i Appendini 2016:602. Vekarić je pak pogrešno datum smrti prenio kao 1. svibnja 1558. (Vekarić 2012:132; Vekarić 2016:159). Grdiša Asić Bunićevo rođenje smjestila je »najvjerojatnije« u 12. srpnja 1537. (Grdiša Asić 2020:267). Pri izračunu datuma rođenja nisam uzela u obzir uvriježenu pretpostavku da su Dubrovčani godine brojili od začeca, jer pretpostavljam da se Pasko Menčetić ne bi poslužio tim stilom računanja podižući nadgrobnu ploču u Padovi (usp. Rešetar 1929:10, Janeković Römer 1999:361, Vekarić 2016:16).

⁴ Vekarić 2012:132; Vekarić 2016:159; Grdiša Asić 2020:268. Bračni ugovor između Margarite Damjana Menčetić i Bernarda Antunova Bunića sklopljen je 1530. Bernard je jednom, 1546., obnašao dužnost kneza (Vekarić 2016:159). Grdiša Asić nije uspjela pronaći njegovu oporuku, no ona jest sačuvana (Državni arhiv u Dubrovniku [nadalje DAD], *Testamenta notariae*, ser. 10.1, sv. 39, f. 259r-263v). Bernard je prvu oporuku sastavio 1535., prije rođenja sina, i tek je hipotetski glavninu imovine ostavio sinu »ako mu ga Bog da«, a on bi njome mogao raspolagati kada navrší dvadeset godina života. Sastavio je i jedan dodatak oporuci 1548., nakon Antunova rođenja, no taj se dodatak tiče samo kćerina miraza, dok se Antun nigdje ne spominje.

mnog studija slobodnih umijeća (*artes liberales*) započeo studij filozofije, tijekom kojega je umro. No Menčetićeva formulacija o Bunićevu studiju na »najslavnijim učilištima Italije« sugerira da se tijekom koliko god kratkog boravka na drugoj strani Jadrana Bunić ipak nije zadržao samo u Padovi.

Bilo je potrebno daljnjim istraživanjem pokušati nadopuniti oskudne podatke koji su nam do sada bili na raspolaganju i rasvijetliti lik ovog hvalljenog, prerano preminulog Dubrovčanina. U tom se rasvijetljivanju pokazala važnom Bunićeva povezanost s trojicom talijanskih humanista. Tako će se u radu prvo prikazati tri humanistička pisma iz korespondencije Giulija Pogianija prema njihovu tiskanom izdanju iz osamnaestog stoljeća: dva je Buniću uputio Pogiani, a jedno je Bunić poslao Pogianiju. U nastavku će se obraditi šest Bunićevih pisama pronađenih u rukopisnoj epistolografskoj zbirci Bunićeva učitelja Dionigia Lippija. Ona na potresan način otkrivaju Bunićevu životnu tragediju, pa i razlog boravka u Italiji: ondje se nalazio u izgnanstvu jer je u dobi od oko petnaest godina iz nehaja, kako sam tvrdi, skrivio smrt svojega vršnjaka Gabrijele Crijevića. Iz pisama postaje jasno i da je Bunić prvo obrazovanje u Italiji stekao u Firenci te da se zatim preselio u Bolognu na studij filozofije. Naposljetku će se kao svjedočanstvo Bunićeva bolonjskog razdoblja prikazati latinski i talijanski stihovi poznatog humanističkog pjesnika Benedetta Varchija, u čijem se krugu Bunić kretao. U arhivskim i knjižničnim zbirkama u Italiji vjerojatno će se u budućnosti naći novi podaci o Bunićevu životu i radu, pa i saznati kada je i kojim povodom došao u Padovu, gdje je i preminuo. Konačno, pokazat će se posebno intrigantnim jedno zasad neriješeno filološko pitanje, o tome je li pisma koja se ovdje obrađuju kao Bunićeva pisao on sam ili, kako sugeriraju njihovi naslovi, njegov učitelj Dionigi Lippi.⁵

2.

Bunić je u obzore naše starije intelektualne kulture, kao što je spomenuto, ušao s Đurđevićem, i to kada je Đurđević svoje biobibliografske bilješke o dubrovačkim književnicima – dotad sabrane što u pismu Radu Miličiću, što u opsežnijoj zbirci *Vitae et carmina nonnullorum illustrium Rhaecusinorum* – nadopunio novim podacima koje je pronašao u Padovi i koje je tiskao unutar posvete *Saltijera slovinskog* Marinu Zlatariću 1729. godi-

⁵ Želim najtoplije zahvaliti svima koji su mi spremno pomagali u istraživanju i tijekom pisanja rada: Vladi Rezaru, Nelli Lonzi, Pauli Zglav, Josipu Paratu i Luki Špoljariću, te posebno Silviji Fiaschi sa Sveučilišta u Macerati, koja je na moju molbu u Biblioteci Nazionale Centrale u Firenci pregledala rukopise korespondencije Dionigia Lippija i poslala mi slike Bunićevih pisama iz rukopisa II.II.10 i II.III.51 te biblioteke.

ne. Smatrao je, naime, vrijednim zabilježiti Bunićev epitaf – πολύδακρος, kako je dodao (vrijedan mnogih suza) – iako, prema Đurđevićevim saznanjima, sam Bunić nije ništa napisao pa i nije u pravom smislu pripadao zboru književnika. Epitaf i Đurđevićeve podatke ponovio je petnaestak godina kasnije Saro Crijević, koji se za svoju zbirku životopisa *Bibliotheca Ragusina* umnogome služio Đurđevićevom ostavštinom. Nedugo potom, početkom šezdesetih godina osamnaestog stoljeća, pojavilo se međutim ime *Antonius Bonus Dalmata* i u izdanju pisama i govora talijanskog humanista Giulija Pogianija. U prvom od četiri sveska tog izdanja objavljena su dva Pogianijeva pisma Buniću i jedno Bunićevo pismo Pogianiju; doduše, potonje uz napomenu priređivača da sam Bunić nije bio autor odnosno da je za Bunića pismo napisao netko drugi.

Giulio Pogiani bio je važna humanistička figura u razdoblju tridentske obnove. Rođen 1522. u Suni u Pijemontu, karijeru je započeo kao odgojitelj Roberta de Nobilija, nećaka pape Julija III., a nastavio kao tajnik kardinala Girolama Dandinija, Othona Truchsessa i naposljetku kardinala i milanskog nadbiskupa Carla Borromea, jednog od najagilnijih radnika na provedbi odredaba Tridentskoga koncila. U vremenu od 1564. do 1568. Pogiani je obnašao i službu tajnika nove Kongregacije za provedbu i tumačenje Tridentskoga koncila (*Congregatio Concilii*) Pija IV., zbog čega se među pismima nalaze i ona koja je sastavljao u ime kardinala tumača odredaba. Pogiani se istaknuo i kao grecist, osobito prijevodom rasprave *De virginitate* Ivana Zlatoustog, no više od toga, kao vrstan latinist. Stoga je bio angažiran na izradi latinske verzije tridentskog katekizma i brevijara, za koje je neke dijelove tumačio, a cjelovite tekstove jezično i stilski redigirao. Papa Pio V. imenovao ga je 1568. na položaj tajnika za latinsku korespondenciju papinske kancelarije, no Pogiani je te godine umro u Milanu, ne stigavši preuzeti novu dužnost.⁶

Pogianijev epistolarij nakon njegove smrti usustavio je njegov nešto mlađi prijatelj i humanist Antonio Maria Graziani (1537. – 1611.), koji je napisao i njegov životopis, no ništa nije objavio. Tek dva stoljeća kasnije Grazianijeve je spise na poziv potomaka njegove obitelji sređivao isusovac Girolamo Lagomarsini (1698. – 1773.). Nakon što je objavio dvosveščano izdanje Grazianijevih djela, Lagomarsini se posvetio pripremi Pogianijevih pisama za tisak. Izdanje koje je objavio u četiri sveska, pod naslovom *Julii Pogiani Sunensis epistolae et orationes*, osim Pogianijevih govora i pisama te pisama njemu i pisama koja je pisao u ime kardinala, sadržavalo je i

⁶ Osnovna literatura o Pogianiju, o kojem nema natuknice u *Dizionario Biografico degli Italiani*: Weiss 1843–1865, Tromp 1959, Al Kalak 2017, Meloni 2018.

Grazianijev životopis Pogianija i Lagomarsinijev nadasve iscrpan i bogat realan i filološki komentar svih tekstova.⁷

Zahvaljujući velikim dijelom i Lagomarsinijevim opširnim i studioznim bilješkama, izdanje Pogianijeve korespondencije ostalo je do danas nezaobilazan izvor za interpretaciju tridentskih i posttridentskih zbivanja u rimskoj Crkvi. U tim se bilješkama pokazuje sva erudicija ovog istaknutog osamnaestostoljetnog filologa, a upravo je izdanje Pogianijevih pisama ostalo njegov najvažniji znanstveni i kulturni prinos iako je to trebalo biti nešto sasvim drugo. Čak trideset godina Lagomarsini je radio na pripremi novog komentiranog izdanja Ciceronovih *opera omnia*, koje se u znanstvenoj zajednici željno iščekivalo kao poboljšani pandan leidenskom izdanju J. F. Gronoviusa s kraja sedamnaestog stoljeća. No, Lagomarsinijevo izdanje nikada nije ugledalo svjetlo dana. Kao razloge propasti ovoga projekta u pismima je navodio nekompetenciju prepisivača koji su mu bili suradnici te izostanak potpore u upravi reda, koja je na koncu rezultirala gubitkom financijskih sredstava.⁸

Taj veliki neuspjeh njegova priređivačkog pothvata zabilježen je i u našoj književnoj historiografiji. Lagomarsini je, naime, nezadovoljan suradnicima koji su mu mogli biti na raspolaganju u Firenzi i kasnije u Rimu, želio i od nadređenih ustrajno tražio da mu se za glavnoga pomoćnika u pripremi izdanja Ciceronovih djela dodijeli subrata Dubrovčanina Ivana Mariju Matijaševića (1714. – 1791.). Nije poznato kada su se njih dvojica upoznali. Možda je to bilo 1728., kada je Matijašević došao na studij u Rim, a Lagomarsini na isusovačkom Rimskom kolegiju branio doktorat iz teologije, a moguće je i da se nisu upoznali uživo, nego da je njihova suradnja započela preko pisama. U razdoblju kada je Lagomarsini tražio od uprave reda da mu dodijeli Matijaševića kao pomoćnika u radu na Ciceronu, Matijašević je već bio na službi u Dubrovniku. Ta služba bila je razlog zbog kojega je provincijal, pod pritiskom dubrovačkog nadbiskupa i rektora isusovačkog kolegija koji su smatrali da Matijašević treba ostati u Dubrovniku »jer je ovdje potreban (a non abbandonare questi paesi tanto bisognosi di cultura)«, naposljetku odlučio uskratiti suglasnost za njegov

⁷ Punog naslova *Julii Pogiani Sunensis epistolae et orationes olim collectae ab Antonio Maria Gratiano, nunc ab Hieronymo Lagomarsinio e Societate Jesu adnotationibus illustratae ac primum editae*, izdanje je tiskano u Rimu, pri čemu su redom izlazili drugi svezak 1756., treći 1757., a četvrti 1758., dok je prvi svezak iz priređivačkih razloga izašao posljednji, 1762.

⁸ Više o Lagomarsiniju: Arato 2004. Kao i ostala Lagomarsinijeva rukopisna ostavština, i osamdeset rukopisa s Ciceronovim djelima koja je pripremao za tisak danas se čuva u Vatikanskoj apostolskoj knjižnici.

odlazak u Italiju.⁹ Da je sam Matijašević želio otići, pokazuju brojna mjesta u korespondenciji u kojima uzastopno iskazuje spremnost da postane Lagomarsinijev prvi suradnik, kao ovo iz 1755. godine:

Ima već nekoliko godina otkako sam mu se ponudio za pomoćnika. Nisam to učinio iz kurtoazije, nego odsrca i iskreno. Pa ako je veća slava Božja da napustim domovinu u koju sam došao iz čiste čistice poslušnosti, u kojoj se nalazim posve odvojen od njega, evo me spremna. Rim nakon svetosti svojih groblja i crkvi itd. za mene nema ništa privlačnije od oca Girolama i njegovih književnih napora, pa ako jesam u vidu kao suradnik u njegovim planovima i pod njegovim vodstvom, nudim se potpuno.¹⁰

I Lagomarsinijev poziv i povjerenje u Matijaševića svjedočanstvo su jednog od vodećih talijanskih filologa onoga vremena o Matijaševićevim kompetencijama i predanosti brizi za knjigu. Ostavši na koncu u svom rodnom gradu do kraja života, Matijašević se posvetio proučavanju crkvene i svjetovne povijesti Dubrovačke Republike, a osobito je velike zasluge ostvario za književnu kulturu, pregledajući i sređujući isprva rukopise i knjige iz ostavštine svojeg strica Đura Matijaševića, zatim biblioteke Isusovačkoga kolegija i mnoge druge, prepisujući djela i ostavljajući bilješke koje su i danas važan izvor za proučavanja književne kulture starog Dubrovnika.¹¹

Dvojica isusovaca nastavila su voditi učenu korespondenciju. Ona je djelomično sačuvana i potvrđuje da je »na daljinu« Matijašević bio Lagomarsinijev suradnik i prije: do 1751. – godine do koje je Matijašević živio u Rimu, a Lagomarsini u Firenci – i od te godine, u kojoj je Matijašević premješten u Dubrovnik, a Lagomarsini u Rim, gdje je preuzeo katedru grčkog jezika na Rimskom kolegiju.¹² Za temu ovoga rada ta je koresponden-

⁹ Lučić 1992:110. Usp. i Deanović 1952:286, gdje se tvrdi da se Matijašević nije htio odazvati Lagomarsinijevu pozivu jer ga je puno više privlačilo djelovati u domaćoj sredini i pisati za svoj narod. V. i opis cjelokupne situacije u konceptu odgovora Lagomarsiniju 5. rujna 1755. u Arhivu Male braće u Dubrovniku (nadalje AMB), rukopis 2342 (Dopisivanje I. Matijaševića i Girolama Lagomarsinija).

¹⁰ »E già da qualche anno che io mi esibi a lui [sc. Lagomarsini] per ammanuense: non l'ho fatto per cerimonia, ma di tutto cuore e sinceramente; che però se è maggior gloria di Dio che abbandoni la patria in cui per pura purissima obediensa sono venuto, in cui dimoro da essa staccatissimo, eccomi pronto. Roma dopo la santità dei suoi cimiteri e chiese etc. non ha per me maggior atrattiva che il p. Girolamo e li suoi letterari impieghi; onde se sono a tiro da cooperare sotto la sua direzione alli suoi disegni, mi esibisco totalmente«; Biblioteca Apostolica Vaticana (nadalje BAV), Vat. lat. 11705, 30r, Matijaševićevo pismo bez imena adresata od 6. veljače 1755.

¹¹ O Matijaševićevu filološkom i bibliografskom radu u novije vrijeme piše Lupić 2012; v. i Lupić i Bratičević 2020, Bratičević 2021.

¹² U Dubrovniku se u Arhivu Male braće među Matijaševićevim spisima čuva jedan svežanj Lagomarsinijevih pisama iz razdoblja od rujna 1749. do ožujka 1765.

cija važna zato jer dokumentira i njihovu suradnju na izdanju Pogianijevih govora i pisama. Dok je Matijašević boravio u Rimu, za Lagomarsinija je istraživao podatke o Pogianijevu životu, pronašao Pogianijev govor povodom smrti pape Marcela II. i dao ga prepisati, izradio popis incipita pisama pohranjenih u Vatikanskoj knjižnici da bi ih Lagomarsini mogao usporediti sa svojim u Firenzi, provjeravao razlike u prijepisu, dao izraditi kazalo imena i pomagao oko priređivačkih dvojbi. Najintenzivniji dio toga posla odvijao se 1750. godine. Čini se da je Lagomarsini već 1752. imao izdanje spremno za tisak, ali, kako se tuži, nije imao mecena, pa su svesci s Pogianijevim djelima počeli izlaziti tek 1756.¹³

Svezak koji nosi broj I., a koji je tiskan posljednji, 1762. godine, nominalno obuhvaća korespondenciju koja se odvijala od 1553. do 1560., no na početku sadrži i pisma koja nemaju dataciju. Takva su i dva Pogianijeva pisma Antunu Buniću. Naravno, dok je pomagao oko pripreme izdanja, Matijaševića je zaintrigiralo oslovljavanje »Bono Dalmatae«. Stoga pita Lagomarsinija o kome je riječ; Lagomarsini odgovara da o adresatu ne zna ništa više od onoga što stoji u Pogianija.¹⁴ Nažalost, ne znamo je li Matijašević uzvratilo na taj odgovor s kakvim podatkom, no znakovito je da je Lagomarsini u tiskanoj bilješci uz inskripciju prvoga pisma pretpostavio da je riječ o jednom od pripadnika plemićkoga roda Bona »iz slavnoga Dubrovnik«, a spomen grada iskoristio je kako bi u nastavku objasnio da griješe oni koji Dubrovnik (*Ragusium*) nazivaju *Epidaurum*, kao što radi Paolo Manuzio u pismu Nikoli Gučetiću, te da treba radije prihvatiti tumačenje Ivana Lučića koji *Epidaurum* identificira s Cavtatom i objašnjava postanak imena *Rausium/Lausium* prema Konstantinu Porfirogenetu. Na kraju iste bilješke Lagomarsini se dotiče velikoga potresa iz 1667., ali i opisa potresa koji je u svojem prvom filozofskom epu ostavio »elegantissimus poeta« Dubrovčanin Benedikt Stay.¹⁵ Lagomarsini je, dakle, uz Matijaševićevu pomoć ili i bez nje ispravno smjestio Bunića u njegovu domovinu.

(AMB 2342; 55 pisama), a Matijaševićeva pisma nalaze se u Vatikanskoj knjižnici unutar Lagomarsinijeva epistolarija podijeljenog na jedanaest svežanja (BAV, Vat. lat. 11699-11709) i pokrivaju razdoblje od kolovoza 1749. do veljače 1760. (35 pisama; za neka od njih jasno je da nisu upućena Lagomarsiniju po tome što o njemu govori u trećem licu, ali se ne vidi ime adresata).

¹³ U četiri sveska izdanja Pogianijevih pisama nisam pronašla mjesto gdje bi Lagomarsini spomenuo Matijaševićevu pomoć, pa je izvor saznanja o njoj tek neobjavljena korespondencija.

¹⁴ AMB 2342, Lagomarsinijevo pismo od 19. svibnja 1750.

¹⁵ Pogiani 1762:176–177. Stay se s Lagomarsinijem dopisivao još i ranih 1740-ih, prije prelaska iz Dubrovnik u Rim, gdje je ostvario vrlo uspješnu pjesničku, profesorsku i crkvenu karijeru. Dva njegova pisma Lagomarsiniju sačuvana su u BAV, Vat. lat. 11701 (Ruysschaert 1959:483, 485).

Dva Pogianijeva pisma Antunu Buniću tiskana su među brojnim neda-tiranim pismima u prvom svesku, jedno za drugim. Iz njih je očito da je i Pogiani primao pisma od Bunića. Bunićevo pak pismo Pogianiju, u kojem također nisu navedeni ni datum ni mjesto pisanja, Lagomarsini je otisnuo nešto kasnije u istom svesku, i to u bilješci pod glavnim tekstom. Povod za to nije bio povezan sa samim Bunićem, već je Lagomarsini, komentirajući kako ne može razjasniti sva imena koja se u pismima javljaju (osobito ako se javljaju samo osobna imena bez prezimena), uhvatio priliku da ispravi jednu svoju pogrešnu identifikaciju tiskanu u III. svesku iz 1757. Tada je pretpostavio da je *Dionysius* koji se spominje u nekom pismu humanist Dionigi Atanagi iz Caglija, no u međuvremenu je utvrdio da je posrijedi Dionigi Lippi, što je shvatio nedavno, kada mu je Lorenzo Mehus poslao iz Firence Lippijevo pismo Francescu Vettoriju koje se među ostalim Lippijevim pismima čuva u Biblioteci Magliabechiana. Zajedno s tim pismom – koje je Lagomarsini u cijelosti citirao u bilješci – Mehus mu je poslao i »drugo pismo istoga Dionigia Lippija [...] pisano Pogianiju u ime Antuna iz Dalmacije« (*alteram eiusdem Dionysii Lippii [...] Antonii Dalmatae nomine ad Pogianum datam*).¹⁶ Nakon što je ustanovio da je Pogianijevo drugo pismo Antunu odgovor na ovo Antunovo pismo, naslovljeno *Antonius Bona Iulio Pogiano salutem*, Lagomarsini onda u bilješci u cijelosti donosi Antunovo pismo.

Prvi koji je, koliko mi je poznato, ovaj podatak zabilježio u – tiskanoj – literaturi bio je isusovac Daniele Farlati, a on je ujedno i prvi autor koji je Bunića iz Pogianijeva epistolarija povezo s Bunićem kojemu je u Padovi podignut nadgrobni spomenik.¹⁷ Međutim, negdje u isto vrijeme ovo je mjesto iz Lagomarsinijeva izdanja zapelo za oko dubrovačkom franjevcu Antunu Agiću (1753. – 1830.), marljivom proučavatelju književnosti staroga Dubrovnika i u mnogo čemu Matijaševiću nastavljaju.¹⁸ Na jednome listu sačuvanom među njegovim spisima – među ne uvijek uredno pisanim bilješkama o raznim književnim i povijesnim stvarima koje su ga zanimale – Agić je prepisao Bunićevo pismo Pogianiju, a zatim komentirao ono što mu je očito zasmetalo: Mehusovo mišljenje da je pismo u ime Antuna Bunića pisao Lippi. »Ne znam«, dodaje, »iz kojeg razloga Mehus tako misli. Sigurno se iz sadržaja samoga pisma ne čini da je naš Antun više bio

¹⁶ Pogiani 1762:257. Mehus je prijepise pisama Lagomarsiniju poslao u kolovozu 1761., a oni se danas nalaze u BAV, Vat. lat. 11708. Firentinski književni povjesničar i priređivač Lorenzo Mehus (1717. – 1802.) ponajviše se bavio proučavanjem i objavljivanjem djela humanističkih autora poput Leonarda Brunija, Coluccia Salutatija, Ciria- ca iz Ancone, Ambrogia Traversarija i drugih (Flori 2009).

¹⁷ Farlati 1800:19.

¹⁸ Više o Agiću radu i povezanosti s Matijaševićem u Bratičević 2021.

mladić pod nadzorom učitelja budući da obećava Pogianiju svoje usluge najplemenitijim riječima, tako da je sve što je napisao iz vlastite pame ti napisao«. ¹⁹ Da mu se argumentacija ne bi temeljila samo na sadržajnim dokazima, Agić je u nastavku prepisao i Lippijevo pismo Francescu Vettori-ju kako bi se mogla napraviti usporedba stila dvaju pisama (*ut conferri possit stylus Lippianus cum epistola Antonii Boni*). Vlastitu analizu ni bilo kakav daljnji komentar nije dodao, jer je razlike u stilu smatrao više nego očiti-
tima. No, kao što će se pokazati, Agić nije uzeo u obzir da ono »uime« (*no- mine*) nije bila Mehusova subjektivna procjena, već izraz preuzet iz njegova rukopisnog predloška.

3.

Dionigi Lippi, koji se javio kao neočekivani posrednik u koresponden-
ciji između Bunića i Pogianija, rođen je 1518. u Poggibonsiju u Toskani. Učenik znamenitog filologa, grecista i humanističkog učitelja Piera Vettori-ja, i sam je uskoro djelovao kao učitelj te od 1566. do 1577. kao nastavnik na katedralnoj školi u Firenci. Od 1567. do smrti 1598. bio je pleban u Castelfiorentinu kod Firenze, često u službi firentinskog kardinala Alessan-
dra de' Medicija, kasnijeg pape Lava XI. Pisao je poeziju na latinskom i ta-
lijanskom (jedan sonet nalazi se u pjesničkoj zbirki Benedetta Varchija), a sačuvana mu je i jedna propovijed, *Oratio in coena Domini*, te prijevod pse-
udovergilijeva *Komarca* na talijanski. Među adresatima u njegovu episto-
lariju osim Pogianija javljaju se, na primjer, i Paolo Manuzio i Aldo Manu-
zio mlađi, Piero i Francesco Vettori, Cosimo I. Medici, Guido Machiavelli,
Roberto de Nobili, kojemu je bio učitelj jednako kao i Pogiani, te Fulvio i
Pomponio Quistelli, koji su polazili njegovu školu u Firenci, a sačuvano je
i pismo koje je uputio njihovoj sestri Lucreziji Quistelli, kasnije slikarici. ²⁰

Od tri pisma povezana s Bunićem koja je Lagomarsini uvrstio u svoje
izdanje Pogianija, Lippi se spominje u dva: u prvome Pogianijevo pismu
Buniću i u Bunićevu pismu Pogianiju. Prvo Pogianijevo pismo, adresira-
no »Antonio Bono Dalmatae«, sasvim je sigurno uzvrat na pismo dobive-

¹⁹ »Sed nescio qua ductus ratione id opinetur Mehus. Certe Antonius noster ex
ipsiusmet epistolae contextu non videtur adhuc adolescens sub paedagogo fuisse, ut-
pote qui operam suam verbis magnificentissimis Pogiano pollicetur, adeoque quidqu-
id scripserit ex ingenio scripsisse«; Agićev zapis o Buniću nalazi se u Dubrovniku u
Arhivu Male braće među njegovim spisima u AMB 1767/II. Upravo ta njegova bilješ-
ka potaknula me na ovo istraživanje o Antunu Buniću.

²⁰ Za podatke o Lippiju, o kojem u *Dizionario Biografico degli Italiani* ne postoji na-
tunknica, v. Richa 1757:106, Pogni 1926:164–165, Messina 1990, Pratelli 1990:317, Bar-
ker 2016:54.

no od Bunića (koje nam nije sačuvano).²¹ Pogiani, naime, kaže kako mu je Bianchini najavio da će stići Bunićevo pismo, što mu je bio nagovještaj velikog zadovoljstva, jer se ničemu ne veseli kao pismima prijatelja – osobito kada su pisana na latinskom. S još većim zadovoljstvom nakon pročitane pisma zahvaljuje Buniću što ga se sjeća (*deque nostri memoria, quam summa cum benevolentia retines*) i obećava mu zauzvrat jednaku naklonost i ljubav (*pari erga te studio ac mutuo animo esse semperque fore confirmo*). Sve je do tog časa teklo u konvencionalnim okvirima humanističke epistolografije, no Pogiani je u nastavku iskazao i određenu suzdržanost kada je otklonio ideju mladog Bunića o redovitom slanju pisama (*quod autem scribis de epistolarum frequentia*): drago bi mu bilo da su pisma češća (*crebriores*), ali ne treba se time opterećivati; dovoljno je da si pišu kada koji bude što od onoga drugoga trebao, jer je to i svrha pisama i jer će tako biti najbolje za njihov rad (*studium*).²² Na kraju pisma Pogiani šalje pozdrave Dionigiu Lippiju (*Vale et Dionysium Lippium salvere iube*).

Lagomarsini je pretpostavio da je Bianchini koji je Pogianiju donio vijesti o skorom Bunićevu pismu Giuseppe Bianchini, pravnik i Pogianijev prijatelj iz Milana.²³ Vjerojatno na temelju te pretpostavke, uza spomen Dionigia Lippija u pozdravnoj formulaciji dodao je kratku bilješku: *Fortasse Mediolano*, smatrajući da su se Lippi i Bunić u tom trenutku možda nalazili upravo u Milanu. Lippijeva kretanja 50-ih godina šesnaestoga stoljeća nisu dovoljno poznata i zbog toga se ne može isključiti da je kao učitelj djelovao i u nekom drugom talijanskom humanističkom središtu, no sigurno je i 50-ih i nadalje radio i u Firenci. Ono što je, nadalje, izvjesno, jest da u trenutku pisanja prvoga pisma Pogiani drži da se Bunić nalazi u Lippijevoj blizini.

Redovito pisanje koje je Bunić spomenuo, a Pogiani kurtoazno odbio, doista se nije ostvarilo. U drugome pismu Pogiani se novom Bunićevu pismu na koje sada odgovara obradovao jer je »plod dugotrajne šutnje« (*diu-*

²¹ Prvo Pogianijevo pismo Buniću: Pogiani 1762:176–177. (br. CXX).

²² Razlika u upotrebi pojmova *epistolarum frequentia* i *epistolarum crebritas* vidljiva je kod Cicerona; usp. Cic. *Att.* 4, 16: *Sed haec epistularum frequentia non tam ubertate sua quam crebritate delectavit* (»No ovo redovito pristizanje pisama nije me razveselilo toliko zbog njihove izdašnosti koliko zbog učestalosti«). Tu je razliku u nijansama značenja čuvao i Pogiani, jer je ono što je predlagao Bunić, čini se, bilo da mu šalje pisma redovitim ritmom, svakih tjedan dana (*ut septimo quoque die aliquid ad me des literarum*). Također, ovo pitanje o redovitosti pisanja dokaz je da prvo Pogianijevo pismo nije odgovor na sačuvano Bunićevo pismo, nego na neko drugo, danas nepoznato pismo.

²³ Pogiani 1762:50, 177. U pismu kardinalu Othonu Truchsessu Pogiani je u travnju 1564. snažno zagovarao da se njegova prijatelja Giuseppea Bianchinija (Josephus Blanchinius), iskusnog milanskog pravnika, postavi na službu »koju Milanežani zovu *procurator fiscalis*« (Pogiani 1757:408).

turni silentii fructus).²⁴ Premda je, prema njegovim riječima, bilo sadržajno bogato (*uberes*), on se na taj sadržaj slabo referirao, pa ne znamo što je u njemu drugo bilo osim Bunićevih iskaza privrženosti i divljenja. Prve je Pogiani spremno prihvatio, drugima se, iako ih nije dostojan, nije opirao. Usto, dok je rado primao pohvale i istodobno hvalio Bunićev talent i pamet, savjetovao mu je da – kako bi ga hvalili i drugi – uloži puno učenja i truda te zadrži naviku pisanja na latinskom (*ut hanc latine scribendi consuetudinem, in qua magna tu quidem cum laude, ut ista aetate, versaris, studiose diligenterque teneas*). Smatrao je, naime, da se mnogi pisanjem na latinskom bave, ali da samo troje ili četvero njihovih suvremenika to čini na zadovoljavajući način. Bunić bi pak u malo vremena mogao dostići njihovu slavu, što Pogiani ne tvrdi jer bi Buniću bilo potrebno ohrabrenje, nego da zna koliko Pogiani vjeruje u njegovu marljivost i sposobnosti. Ti bi se Pogianijevi poticaji mogli iščitati kao svjedočanstvo da je Bunić bio među rijetkima po svojim talentima u pisanju latinskih pisama.²⁵

Treće i posljednje pismo vezano za Bunića koje se nalazi u Lagomarsinijevu izdanju Bunićevo je pismo Pogianiju. Ono je zahvala Pogianiju za primljeno pismo, osvrt na njihov susret u Bologni i niz pohvala adresativim postignućima koji završava još jednim stalnim mjestom humanističke epistolografije – pozivom na održavanje prijateljstva.²⁶ Pismo koje je Pogiani prethodno uputio Buniću bilo je znak nevjerojatne dobrohotnosti, koji je Bunić primio s velikom radošću. Također ga je podsjetilo na Pogianovu ljubaznost koju je doživio kad je Pogiani pohodio Bolognu (*qua tu coram, Bononiae quum esses, cum in omnes tum praesertim in me usus fuisti, recognovi*). Pogiani je za Bunića bio takoreći ideal humanista u kojem su se spojile obrazovanost, učenost, istinske vrline i profinjenost: kada ga je upoznao, shvatio je da sve to stoji i u mnogo većoj mjeri no što mu je dotad nagovijestao njihov zajednički prijatelj Dionigi Lippi (*quae olim a Dionysio Lippio, utriusque nostrum amantissimo, de te magna cum tua laude mihi nuntiabantur*). Čestita mu na velikom govorničkom uspjehu kojim se proslavio u Rimu, što se najvjerojatnije odnosi na govor koji je Pogiani održao pred kardina-

²⁴ Drugo Pogianijevo pismo Buniću: Pogiani 1762:178–180. (br. CXXI).

²⁵ Potaknut Pogianijevom, kako ju je nazvao, tužaljkom (*querela*), Lagomarsini je pismu dodao vrlo opsežnu bilješku u kojoj je donio četiri navoda iz onodobne literature koja su se osvrtna na loše stanje latinskoga: samog Pogianija iz pisma Grazianiju 1562., Latina Latinija iz 1584. te Marc-Antoinea Mureta u govorima iz 1572. i 1582. Za razliku od njih, Lagomarsini je, kako kaže u zaključku bilješke, smatrao da njihovim jadikovkama nije bilo mjesta, jer ono što su oni tako jadikujući napisali sam Lagomarsinijev naraštaj cijeni kao latinski koji gotovo da ne zaostaje za jezikom Ciceronova i Vergilijeva zlatnoga doba.

²⁶ Bunićevo pismo Pogianiju: Pogiani 1762:257–258. (bilješka pod br. CLVIII).

lima u Rimu povodom smrti pape Marcela II. (Marcella Cervinija) 1555. godine, a to ujedno omogućuje barem približnu dataciju ovog pisma. Po najvećim priznanjem Bunić drži što je Pogiani ušao u svitu kardinala Dandinija, jer Dandini u svoju službu prima samo one najizvrsnije i najučeni-je.²⁷ Sve nam to govori da je mladi Bunić vrlo pomno pratio što se događalo u elitnim humanističkim krugovima, u kojima je vjerojatno i za sebe želio osigurati mjesto. U bojazni da ga se baš tako ne pročita, čestitke i pohvale Bunić prekida kako se ne bi činilo da se ulaguje. Naziva Pogiani-ja svojim zaštitnikom i braniteljem (*patronum et defensorem*), te mu iskazu-je prijateljstvo i spremnost za svaku potrebnu uslugu, u zahvalu za njegovo naklonost.

Prikazano Bunićevo pismo, kao i Pogianijeva pisma Buniću, sadrži puno konvencionalnih mjesta koja govore o uobičajenom odnosu između dvojice humanista među kojima postoji poštovanje, ali ne i osobita bliskost. I Bunićevo se stavljanje u zaštitu petnaestak godina starijeg, u crkvenim i književnim krugovima afirmiranog humanista uklapa u predvidljivu sliku o njihovom odnosu, bilo ono motivirano istinskom životnom potrebom ili ambicioznim pokušajem uključivanja u utjecajnu humanističku mrežu. Kako su pak Pogiani i Lippi bili generacijski bliski, moguće je da je Lippi ili mladog Bunića izravno upoznao s Pogianijem ili mu ga barem preporučio. Bilo kako bilo, ovo pismo donosi vrijedan novi podatak o Bunićevo boravku u Bologni.

Budući da je za to Bunićevo pismo, koje je Lagomarsiniju stiglo od Mehusa, u korespondenciji te dvojice osamnaestostoljetnih filologa navedeno da ga je zapravo pisao Lippi, potrebno je pitati u kakvom su odnosu bili Bunić i Lippi te što se o njihovom odnosu može saznati proučavanjem još uvijek – čak i u Italiji – nedovoljno istražene Lippijeve rukopisne ostavštine. U ovom pokušaju da se s raznih strana prikupi građa o jednom pripadniku dubrovačke plemićke porodice Bunić kojemu se donedavno nije znalo ni mjesto u genealogijama vlastele, Lippijeva ostavština pokazala se predragocjenim vrelom. Ona nam, donoseći nekoliko dosad sasvim nepoznatih Bunićevih pisama, omogućuje da izbliza upoznamo sudbinu ovog nesretnog dubrovačkog mladića, čije je lutanje za znanjem po slavim talijanskim gradovima, zaključeno njegovom preranom i nerazjašnjenom smrću, bilo od početka do kraja obilježeno bijegom iz rodnog Dubrovnika i neuspješnim nastojanjem da se – pomilovan – vrati u domovinu.

²⁷ Girolamo Dandini (1509. – 1559.) postao je kardinalom u studenome 1551. Nema preciznih podataka o tome otkada je Pogiani njegov tajnik, zna se tek da je to bio gotovo za sve vrijeme pontifikata Pavla IV. (Foa 1986). Pavao IV. je papa od svibnja 1555. do kolovoza 1559., što ponovno odgovara smještanju pisma u godine nakon 1555.

4.

U Biblioteca Nazionale Centrale u Firenci pod signaturom cod. II.III.51 čuva se kodeks s Lippijevim epistolarijem, *Dionysii Lippii epistolae*, u kojem se nalaze i Lippijeva pisma *ad varios* i pisma drugih njemu, ukupno njih 263.²⁸ Posrijedi su prijepisi originalnih pisama, a prema sastavljaču opisa rukopisa u osamnaestom stoljeću, pisani su rukom samog Lippija. Kodeks je znatno oštećen, vjerojatno u poplavi, te mu prvih 105 listova nedostaje, sačuvani listovi prekriveni su mrljama od vlage, a zadnji listovi, na kojima se nalazi pedesetak pisama, slijepili su se uslijed procesa gnjiljenja.²⁹ U tom jedva preživjelom rukopisnom svjedoku nalazi se i šest pisama Antuna Bunića. Svih šest slao je u svoj rodni grad: četiri bivšem učitelju Marinu Spoletu, jedno prijatelju Danijelu i jedno trebinjsko-mrkanskom biskupu Tomi Crijeviću. Među njima se nalazi i jedno Lippijevo pismo Buniću, no za razliku od Bunićevih pisama, ono ne donosi novih vijesti za Bunićev životopis.

Od šest Bunićevih pisama datirano je samo jedno, pismo Spoletu pisano u ožujku 1557. godine, dakle samo godinu prije Bunićeve smrti. Marin Spoletu, kako se iz pisama saznaje, bio je učitelj gramatike odnosno latinskoga na osnovnom stupnju Bunićeva obrazovanja u Dubrovniku.³⁰ Četiri pisma koja mu je Bunić uputio pisana su s posebnom prisnošću i pokazuju da je Bunić osobu koja mu je bila učitelj, a potom očito prijatelj, redovito izvještavao o svojim talijanskim danima, dok je od njega dobivao vijesti vezane za svoj slučaj i svoju obitelj. No datirano pismo iz 1557., koje je u kodeksu posljednje, tj. četvrto u nizu pisama Spoletu, i pismo Spoletu koje

²⁸ Podatak o broju navodim prema Mazzatinti 1899:159–160. Rukopis je u knjižnicu ušao kao dio fonda Magliabechi te mu stara signatura glasi Magl. Cl. VIII.12.

²⁹ Kodeks do danas nije restauriran, a opis prenosim iz rukopisnoga kataloga Targioni Tozzetti (1768-1775?):30–39.

³⁰ Zabilježen je u knjigama vijeća već 1538., kada je kratko obavljao službu rektora škole: DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 44, f. 92r (kao Marinus Heliae). Spoletu je umro tek 1594., a u dodatku oporuci pisanom pred smrt u dva se navrata osvrće na svoju duboku starost: DAD, *Testamenta notariae*, ser. 10.1, sv. 49, f. 202r–203v (kao Marino di Elia Spoletu). Te 1538. Dubrovnik je iznenada ostao bez učitelja Jakova iz Verone nakon što je protiv njegova sina Ivana pokrenuta parnica zbog sodomije i u istom danu određena kazna izгона s teritorija Dubrovačke Republike njemu i cijeloj njegovoj obitelji (Körbler 1914:141–142). Rektor škole od kolovoza 1538. do 1550. bio je korčulanski humanist Nikola Petrović (Tadić 1938:396), pa je najvjerojatnije Bunić bio i njegov đak. Iza Petrovića je ostala rukopisna zbirka latinskog pjesništva i proze u kojoj se nerijetko obraća svojim učenicima (Stjepanu Gradiću, Nikoli Gučetiću, Matu Gaugiju i drugima); v. Jurić 1983 i rukopis u Perugi, Biblioteca comunale Augusta, G 99. Za sada se, međutim, ne nailazi na tragove komunikacije između Bunića i Petrovića iako bi se to na temelju iznesenoga i Bunićeve korespondencije moglo očekivati.

je zapisano treće, još se ne dotiču Bunićeva egzistencijalnog problema koji je gotovo jedina tema u svim preostalim pismima.

Pismo koje je u kodeksu zapisano treće kronološki je prvo.³¹ Pisano je u Firenci, kao odgovor na Spoletove poticaje i ohrabrenja Buniću da ustraje u učenju. Bunić se tuži što je u prve dvije godine boravka u Firenci takoreći protratio vrijeme jer je bio poslan kod loših učitelja (*eorum doctorum inscitia quibus docendi ratio non probabatur, operam lusisse mihi videor*). Sada je konačno našao dobroga (*sum tamen his paucis mensibus eum nactus praeceptorem, et ea eruditione praeditum*); tu mora da je riječ o Dionigiu Lippiju. Sada je konačno našao odgovor na svoju veliku žeđ za znanjem (*semper perdiscendarum literarum desiderio flagravi*), dok je gajio uvjerenje da će steći učenost, a time i ugled, zbog kojih će biti na ponos i zadovoljstvo svojim prijateljima, rodbini i obitelji u domovini: kao u stihovima iz Sofoklove *Antigone*, dodaje na grčkom, »kudikamo je najvažniji dio sreće biti pametan«. Bunić moli i za novosti vezane uz sukobe s Osmanlijama, ali završava u ležernijem tonu spominjući »osvajanja« sienske okolice, utvrda i cijelog firentinskog vojvodstva, koja poduzimaju on i njegovo društvo. Ovo nam pismo, dakle, uz ostalo otkriva da je Bunić boravio u Firenci, i to nekoliko godina.

Pismo Spoletu koje je četvrto slijedom kako su raspoređena u kodeksu datirano je 16. ožujka 1557., ali nema oznaku gdje je pisano niti se to iz sadržaja može zaključiti.³² Čini se da je prošlo više mjeseci kako Bunić nije primio Spoletov odgovor pa strahuje za opstanak prijateljstva koje ih je prije čvrsto vezivalo. Prilika je da Spoleta uvjeri u svoju ljubav i poštovanje koje je prema njemu gajio od djetinjstva, kada mu je bio najdraži među učiteljima. Također, moli ga da ga zagovara kod majke i ujaka, ako je to, kako kaže, uopće potrebno (*ut me [...] in maxima gratia ponas apud meos avunculos atque apud matrem, quos ego non secus atque oculos meos amo*).

Pismo koje je među pismima Spoletu zapisano drugo po redu pisano je 1. srpnja, s tim da nije navedena godina, no kako spominje pjesme u smrt pjesnika Sebastiana Corradija, koji je umro 19. kolovoza 1556., ono sasvim sigurno potječe iz 1557.³³ Pisano je u Bologni, gdje je – očito godine 1557. – nakon nekoliko godina boravka u Firenci Bunić nastavio svoju humanističku izobrazbu (*olim Florentiae multos annos in literarum studiis posui et in presentia Bononiae cum aliqua ingenii mei laude pono*). U ovom se pismu, odgovoru na Spoletovo pismo od 1. svibnja koje mu je donijelo nepovoljne vijesti iz rodnog grada, donekle otkriva pozadina Bunićeva boravka u Ita-

³¹ Firenca, Biblioteca Nazionale Centrale (nadalje BNCf), cod. II.III.51, str. 223–224.

³² BNCf, cod. II.III.51, str. 240.

³³ BNCf, cod. II.III.51, str. 165–167.

liji: zbog čina koji je počinio tijekom igre s prijateljima kada mu je bilo »jedva petnaest godina«, Bunić je živio u izgnanstvu. Koji je to prijestup bio, izrijeком ne kaže, a Spoletu je zasigurno bio poznat. Kao i u pismima koja slijede, upućenima drugim osobama, Bunić ponavlja da se radilo o činu nehotičnom, prouzročenom neoprežnošću i gotovo slučajnom, kakav se događa u adolescentskoj dobi i kakav se dogodi bez ikakve zle namjere:

Ta što je momak s jedva petnaest godina, koji još ništa ne zna, dijete poteklo od čestitih roditelja u Republici, mogao učiniti loše ako ne slučajno i nehotice i bez ikakve namjere proistekle iz ljutnje? Kakvo nedjelo? Kakav zločin? Da nakon toga toliko godina ima živjeti u izgnanstvu daleko od domovine?³⁴

Kao što će se saznati iz sljedećega pisma Spoletu, ali i iz arhivskih izvora, zločin je bilo ubojstvo vršnjaka. U upisniku Tužbi kaznenih djela unutar grada zabilježeno je da je 8. veljače 1553. na javnoj ulici Antun Bernardov Bunić ranio šiljkom bodeža u trbuh Gabrijela Bernardova Crijevića, da mu je razrezao meso i da je Gabrijel na mjestu iskrvario i umro. Antun je pobjegao, a budući da ga nisu pronašli poslani stražari, barabanti i vojnici, suci su obznaneli da Antun ima dokazati svoju nevinost pred sudom u roku od tri dana ako se nalazi u gradu, u roku od osam dana ako se nalazi izvan grada ali na teritoriju Dubrovačke Republike ili u roku od mjesec dana ako se nalazi izvan njezina teritorija; u protivnom će biti osuđen iz ogluhe.³⁵

³⁴ »Quid enim potuit adolescens annos vix natus quindecim, imperitus rerum, honestis ortus parentibus in Republica, mali praestare, nisi casu et fortuito et sine ullo irati animi consilio? Quid flagitii? Quid sceleris? Ut postea tot annos procul a patria illi sit exulandum?« (BNCF, cod. II.III.51, str. 165).

³⁵ »Die 8 Ferbruario 1553. Essendo pervenuto alla notizia deli soprascritti iudeci dello criminale come hogi alla publica strada ser Antonio Barnardo di Bona con uno pugniale overo daga ha ferito di punta nella panza a ser Gabriele Barnardo di Crieva tagliandoli la carne conla effusione dello sangue della quale ferita lo predito ser Gabriele subito e morto et passato de questa vita presente, per la quale cosa li soprascritti iudeci dello criminale volendo fare il debito dello suo offitio mandorno li guardiani della notte et barabanti et soldati a cercare lo dito ser Antonio et per essere fugito via. Die 8 Ferbruarii 1553. Per mandato delli soprascritti iudeci dello criminale Ellia rivier del commune refferri haverne proclamato publicamente per li locci solliti lo sopradito ser Antonio Barnardo de Bona intimandoli se lo predito ser Antonio e nela cita di Rhagusi che in termine de giorni tre et se le fori dela cita ^et in termine di Ragusi^ che in termine de giorni otta et se le fori delle tenute di Rhagusi che in termine di uno messe debbia venire et presentarsi allo offitio deli soprascritti iudeci del criminale et purgare la sua innocentia, altramente passati li diti termini et non comparendo restara contumace et si procedera contra di lui secondo li ordeni non obstante la sua contumacia« (DAD, *Lamenta de intus*, ser. 51, sv. 96, f. 237r). Zahvaljujem Nelli Lonzi na pronalasku ovoga dokumenta.

U trenutku kada se to dogodilo Bunićev otac više nije bio živ, a za Antunov bijeg u Italiju i ulazak u školu vjerojatno se pobrinula rodbina.³⁶ Presuda koju je sud donio iz ogluhe nije sačuvana, a mogla je biti smrtna kazna ili, eventualno, kazna izгона.³⁷ Bunić o sebi u pismima redovito govori kao o izgnaniku. Nakon određenog vremena imao je pravo uputiti vlastima molbu da bude pomilovan i da mu bude odobren povratak u zemlju. Iz njegova odgovora Spoletu proizlazi da mu je s više strana, i pismima iz domovine i preko naših ljudi u Italiji, javljeno kako bi mogao dobiti dopuštenje povratka, no i da je nakon toga ipak uslijedio obrat. Očajan je – piše tako Spoletu – jer se uzaludno nadao i jer je vjerovao da će one koji odlučuju voditi mudrost i promišljenost, a ne krutost i zavist. Čini se da su i oni koji su mu bliski, možda rođaci ili tutori, pokušali pomoći, ali ne dovoljno vješto, pa su samo pogoršali stvari. Antun se žali na sudbinu koja kao da se uvijek okrene protiv njega (*vehementer etiam doleo primum de fortuna ipsa, quae in omnibus meis rebus nescio quo meo fato semper adversatur*). Odlučuje se zbog toga posvetiti studiju kako bi u intelektualnom radu pronašao utjehu i lakše dočekao dan kada će ponovno vidjeti i zagrliti obitelj. Štoviše, naivno vjeruje da bi se već na narednom vijećanju o njegovu predmetu mogla donijeti pozitivna odluka, a on početkom sljedeće godine biti u domovini, te obećava da će dati sve od sebe da svojim ponašanjem i učenjem dođe na tako dobar glas da ga *rado* pozovu natrag (*me absolutum non solum revocent, sed libenter etiam revocent*).

Kronološki posljednje pismo Marinu Spoletu pisano je iz Bologne.³⁸ Nije datirano, no iz dva mjesta u pismu može se rekonstruirati da je pisano nakon 20. listopada 1557.: prvo je mjesto gdje Bunić kaže da odgovara na Spoletovo pismo pisano 20. listopada (bez godine), a drugo je gdje prenosi uznemirujuće vijesti o olujnom nevremenu i katastrofalnoj poplavi koja je zahvatila Firencu i okolicu; riječ je zacijelo o kataklizmi od 13. rujna 1557., trećoj po veličini poplavi u firentinskoj povijesti.³⁹ Bunić Spoletu priznaje da neprestano razmišlja o svemu što bi moglo pomoći povratku (*semper enim mente et animo aliquid agito, quod reditui meo in patriam adiumento esse*

³⁶ Bunićev ujak Pasko Menčetić svojim je djelovanjem bio vezan za zapadne zemlje i uključen u humanistička zbivanja. Prema dosadašnjim spoznajama, osim što je zastupao Republiku u nekim osjetljivim pitanjima odnosa s Francuskom i zalagao se za njezine interese kao poklisar u Veneciji, Menčetić je sredinom šesnaestog stoljeća posredovao kod dolaska u Dubrovnik renesansnog kipara i graditelja Jakova de Spinis iz Orléansa, kao i humanističkog učitelja Nascimbenea Nascimbenija iz Ferrare; Fisković 1967:150–151, Seferović 2007:70, Vekarić 2012:58.

³⁷ Lonza 1992:43, 47.

³⁸ BNCF, cod. II.III.51, str. 142–145.

³⁹ Galloway i dr. 2017:112–113.

possit), pa mu je tako i samome na umu bilo nešto što mu je i Spoleto savjetovao: da se izravno pismom obrati Bernardu Crijeviću, ocu preminuloga mladića. Bunićev odgovor pokazuje koliko su i u ovako osobno osjetljivoj komunikacijskoj situaciji humanistički obrazovani pojedinci razmišljali u strogim okvirima retorike te koliko su pažnje pridavali važnosti izraza:

Što mi pak pišeš da bih trebao prelistati sve Ciceronove knjige i proučiti sva mjesta koja se odnose na uvjeravanje i na utjehu, priznajem da je to za mene stvarno preteško i da traži veću sposobnost, znanje i uvježbanost nego što ih ja posjedujem, i nemam takvu snagu duha da bih se mogao usuditi sročiti ovo za što je potrebna ponajveća govornička rječitost. Osim toga, istodobno moram ispuniti više vrlo važnih zadataka. Prvo bi ga bilo potrebno utješiti zbog smrti sina. A tko da ga tješi? Onaj zbog kojega je, ali više slučajem i nekom sudbinom, sina izgubio.⁴⁰

U nastavku pisma, nakon što je izložio pitanja koja su ga zaokupljala u vezi s pismom Crijeviću, Bunić obavještava Spoleta da je to pismo i napisao. Pokušao je, koliko je našao načina, nagovoriti Crijevića da unatoč onome što je tada napravio neoprezno i protiv svoje volje (*quae a me per imprudentiam et contra meam voluntatem fuerunt acta*) obnove nekadašnje povjerenje i prijateljski odnos. Čini se da se pouzdao u velikodušnost i dobrotu toga čovjeka. Molio ga je za pomoć i da bude na njegovoj strani i žalio što su se umiješali njegovi tutori za koje kaže da rade i protiv njegove volje i protiv Crijevića.⁴¹ Vjerovao je da će Crijević kada pročita njegovo pismo

⁴⁰ »Quod autem scribis mihi omnes Ciceronis libros esse evolvendos omnesque persuasionis ac consolationis locos esse exquirendos, id profecto perdifficile esse fa-teor et maioris egere quam mea est facultatis, doctrinae, exercitationis: non enim iis ingenii viribus sum ut haec quae ad maximam oratoris facundiam pertinent audeam oratione mea posse exprimere. Etenim uno eodemque tempore multae res et maxi-mae mihi essent peragenda. Primum ille de filii morte esset consolandus. A quo au-tem? Nempe ab eo cuius opera, imo casu potius et fato nescio quo, amissus est filius« (BNCF, cod. II.III.51, str. 142–143). Bernard Gabrijelov Crijević (o. 1496. – 1578.) bio je nekoliko godina stariji od Bunićeva oca. Njegova genealogija, koliko ju je Nenad Ve-karić mogao rekonstruirati, pokazuje da je Bernard s Perom Junija Gradića, kojom se oženio 1535., imao četiri kćeri i četiri sina. Činjenica da je najstariji zabilježeni sin u ge-nealogiji Junije Crijević (rođen oko 1541.), koji je ime dobio po djedu s majčine strane, pokazuje da nedostaje prvi sin koji je prema dubrovačkom običaju morao dobiti ime po djedu s očeve strane. Da je doživio punoljetnu dob, Gabrijel bi bio zabilježen na popisu članova Velikog vijeća i time bi bio uključen u genealogiju, no mnoga djeca koja su umrla u ranoj dobi nisu uvrštena jer podaci o njima nisu sačuvani u izvorima. Gabrijel je morao biti rođen između 1536. i 1540. godine, što znači da je bio Antunov vršnjak. Za genealogiju Bernarda Crijevića v. Vekarić 2016:240. V. i Vekarić 2016:13–20 o rekonstrukciji podataka u genealogijama dubrovačke vlastele te Vekarić 2018:7–9 o strogoj poštivanju (nepisanih) pravila kod nasljeđivanja osobnih imena u vlaste-oskom krugu.

⁴¹ Nije jasno o čemu se ovdje radilo, kako su se umiješali tutori i tko su oni bili.

donijeti ispravnu i pravednu odluku: jedino je u njegovim rukama rješnije cijele situacije (*Agitur enim de salute atque incolumitate mea, quam in uno Cervino positam esse nullus est qui nesciat*). Stoga je, spominje Spoletu, pisao i Crijevićevu prijatelju i rođaku, biskupu mrkanskom.

U Lippijevu epistolariju nije sačuvano pismo Bernardu Crijeviću, ali jest dugo pismo Tomi Crijeviću, dominikancu na dužnosti trebinjsko-mrkanskog biskupa od 1532. do 1562.⁴² U ime prijateljstva koje je s biskupom vezivalo njegova pokojnog oca Bunić ga moli da utječe na odluku Bernarda Crijevića, s kojim je biskup rodbinski povezan. Isprva se ispričavao što nije pisao češće i održavao prijateljstvo koje je naslijedio od oca, a zatim je prešao na stvar, molbu biskupu da mu pomogne u najnesretnijem trenutku njegova života, zbog čega je odlučio govoriti iskreno i otvoreno.

»Excusatio adolescentiae«, stoji na margini rukopisa uz odlomak pisma u kojem su iznesena načelna opravdanja djela počinjenih u dječastvu i ranoj mladosti, kada se slučajno i bez ikakve zle namjere zna učiniti nešto nepromišljeno i nerazumno, kao što se dogodilo njemu kada još nije bio navršio ni petnaest godina (*nuper mihi nondum quintum decimum annum nato non sine magno animi mei dolore accidit*):

Naime, dok sam se igrao – kao što i jest običaj kod momčića – s drugim svojim vršnjacima, osobito s momkom mojim susjedom koji mi je bio najbolji prijatelj, kojega sam volio ne manje nego sebe i kojemu sam, što je svima potpuno jasno, kao samom sebi želio dobro, u neopreznosti sam to napravio, nesretan, a zaista bih dao i sve što posjedujem ili, još radije (neka umrem ako ne govorim istinu), vlastiti život da se za to iskupim.⁴³

O tom strašnom činu, nastavlja Bunić, svi koji su dobronamjerni znaju da se dogodio iz nehaja. Ističe nadalje kako je i njegov otac bio dobar pri-

---

Oporuka Antunova oca Bernarda Bunića pisana je prije Antunova rođenja, pa su određeni samo tutori njegovoj kćeri: Damjan Menčetić (Bernardov tast), Luka Antunov Bunić, Luka Mihov Bunić, Luka Stjepana Nikole Bunića, Bernard Gabrijelov Crijević (daleko otac mladića koji će kasnije nastradati od ruke vršnjaka) i Margarita Bunić (DAD, *Testamenta notariae*, ser. 10.1, sv. 39, f. 261r). Iz pisma pak biskupu Tomi Crijeviću, o kojem će uskoro biti riječi, proizlazi da je i Antunu jedan od tutora bio Bernard Crijević. Čini se da je došlo do nekog neslaganja ili sukoba između Bernarda Crijevića i ostalih Antunovih tutora, na čije se postupanje Antun žali.

⁴² BNCF, cod. II.III.51, str. 127–131. Sačuvano je i u kasnijem prijepisu među još nekim Lippijevim pismima, u rukopisu BNCF, cod. II.II.10 (Magl. Cl. VIII.11).

⁴³ »Iocans enim, ut de more est adolescentulorum, cum caeteris aequalibus meis, et presertim cum adolescente affine meo mihique amicissimo, quem non secus atque me ipsum amabam et cui, ut omnibus est perspicuum, bene ut mihi ipsi cupiebam, id ego imprudens egi, miser, quod sane vel iactura etiam omnium fortunarum mearum aut capite potius meo (moriar, ni ex animo loquor) redemissem« (BNCF, cod. II.III.51, str. 128).

atelj s ocem toga dječaka, Bernardom Crijevićem, čemu je dokaz što ga je na samrtni proglasio jednim od Antunovih tutora. Sada kada se na njegove opetovane molbe Senatu Republike vijeća o dopuštenju za povratak, upravo se od Crijevića nadao pomoći i zaštiti, a kada je čuo da su one izostale i da baš Crijević ponajviše radi na sprečavanju i odgađanju njegova povratka, odlučio je zamoliti biskupa kao ispovjednika i prijatelja toga čovjeka da učini sve što je moguće da Crijević praštanjem nadiđe nepravdu – iako Bunić smatra da nepravde nije bilo, jer nije bilo zle namjere. Razumljivo je da je retorički snažnim sredstvima pokušao djelovati na biskupove emocije, pa je uz mnogo izraza poštovanja prema njemu i prema Bernardu Crijeviću apelirao i na kršćanske kreposti pravednosti i milosrđa te se požalio kako mu već više godina, otkako je otišao iz domovine, nije moguće vidjeti majku i sestru (*complures iam annos absum a patria, nec matrem carissimam, suavissimam sororem caeterosque propinquos meos videre licuit*).

Nezavidna situacija u kojoj se Bunić našao i borba da bude rehabilitiran u zemlji iz koje je pobjegao ogleđa se i u posljednjem pismu, *ad amicum*.⁴⁴ Pismo prijatelju pisano je iz Bologne, uz ispriku što se još nije javio otkako se preselio u taj grad, no i s prijekorom što mu prijatelj već dugo nije pisao. U Bologni se potpuno posvetio studiju filozofije i višeg stupnja slobodnih umijeća (*in studio philosophiae ac politioris humanitatis [...] quibus me totum tradidi posteaquam Bononiam me contuli*). No velika želja da se ponovno nađe u domovini nagnala ga je da prijatelju uputi molbu, jer je saznao da se prijatelj otac tomu protivi i da glasa protiv njegova povratka. Očito je, dakle, da je prijatelj kojemu Bunić piše jedan od njegovih vršnjaka iz Dubrovnika. Usrdno ga moli da skloni oca na njegovu stranu, pozivajući se na sve poštovanje koje mu je uvijek ukazivao i na činjenicu da i otac i sin znaju da je »ono što je učinio, u neopreznosti učinio, ne namjerno, nego prije naveden nekom dječaćkom nepromišljenošću« (*me imprudenter fecisse quidquid feci et puerili potius nescio qua temeritate adductum quam consilio*). I ovdje su njegove riječi osobnije i dotiču srž njegova izgnaničkog stanja (*ita misere exulare [...] hoc meo praesertim durissimo tempore quo absum a patria*). Prijatelj kojem se obraća imenom (*suavissime Daniel*) i za kojega kaže da su od djetinjstva prisno povezani najvjerojatnije je Danijel Martoličin Kaboga (o. 1537. – 1573.).⁴⁵

Bunić je, po svemu sudeći, upućivao vlastima molbu za pomilovanje. U takvu slučaju dubrovački je zakon određivao da ona mora biti odobrena na sve tri instance: prvo u Malom vijeću tročtvrtinskom većinom, zatim

⁴⁴ BNCF, cod. II.III.51, str. 146–147.

⁴⁵ Zaključujem prema genealogijama dubrovačke vlastele u Vekarić 2016 i 2017, u kojima nema drugog Danijela koji bi po godinama odgovarao Buniću.

u Senatu dvotrećinskom većinom te u Velikom vijeću tročetvrtinskom.⁴⁶ Drugim riječima, dopuštenje povratka moglo mu je biti izglasano ako su se s time na zadnjoj instanci složile tri četvrtine sve punoljetne vlastele. I Martolica Kaboga i Bernard Crijević bili su među vijećnicima koji su odlučivali, što je vjerojatno razlog zbog kojega je Bunić putem ovih pisama nastojao pojedinačno djelovati na vijećnike kako bi ishod glasovanja bio povoljan. Dana 28. siječnja 1557. Senat je raspravljao o molbi i s omjerom od 27 glasova za, 9 protiv i jednim suzdržanim odlučio da se pitanje pomilovanja prenese na Veliko vijeće.⁴⁷

Bunićev proces podsjeća na nešto raniji i bolje dokumentiran slučaj Luja Dragojeva Gučetića (o. 1467. – 1538.), koji je 1481. kao četrnaestogodišnji dječak u nepažnji skrivio smrt sina Lucijana Bunića. Kažnjen je kaznom izгона te je izbjegao u Anconu. Sedam godina kasnije, 1488., pred Velikim vijećem našao se prijedlog da se Lujo oslobodi osude »imajući u vidu, ako je sagriješio, da je sagriješio kao dječak, jer u ono vrijeme jedva da je bio sposoban za zlo, i zbog ponizne molbe koju je on, gospar Lujo, podnio pismom, a njegov otac klečeći pred našim gospodstvom.«⁴⁸ Iako je Veliko vijeće dva puta odbilo molbu, nakon treće Lujo je pomilovan, a 1494. i sam je primljen u Veliko vijeće. Nastavio je živjeti u Anconi, gdje je uspješnom trgovačkom aktivnošću stekao velik imetak i znatan društveni ugled, ostavši u poslovnim vezama s Dubrovnikom i djelujući neko vrijeme kao agent Republike. Njegov lik ostao je ovjekovječen na Tizianovoj pali *Bogorodica s Djetetom, sv. Franjom Asiškim, sv. Vlahom i donatorom Lujom Gučetićem*, koju je 1520. naručio za ankonsku crkvu San Francesco ad Alto, u kojoj je i pokopan.⁴⁹ Antun Bunić umro je mlad, ne znamo je li dobio pomilovanje dubrovačkih vlasti, ali želja da se vrati u domovinu nikada mu se nije ispunila. Ovjekovječio ga je tek natpis u klasturu padovanske bazilike i nekoliko pisama.

Međutim, je li ta pisma doista pisao on? To pitanje zasad ostaje neriješeno. Formulacija koju je Lagomarsini dobio od Mehusa, prema kojoj je pisao sastavio Lippi »u Bunićevo ime« (*eiusdem Dionysii Lippii [...] Antonii Dalmatae nomine ad Pogianum datam*) ponavlja se i u Lippijevu epistolariju, nerijetko s naknadnom preinakom riječi *pro* u riječ *nomine*, dakle *uime* Bu-

⁴⁶ Vojnović 1893:209.

⁴⁷ Prijedlog je glasio: »Prima pars est de portando ad Maius Consilium gratiam ser Antonii Ber. de Bona de eius sententia contumatie minorum Iudicum ad Criminalia«; DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 53, f. 292r.

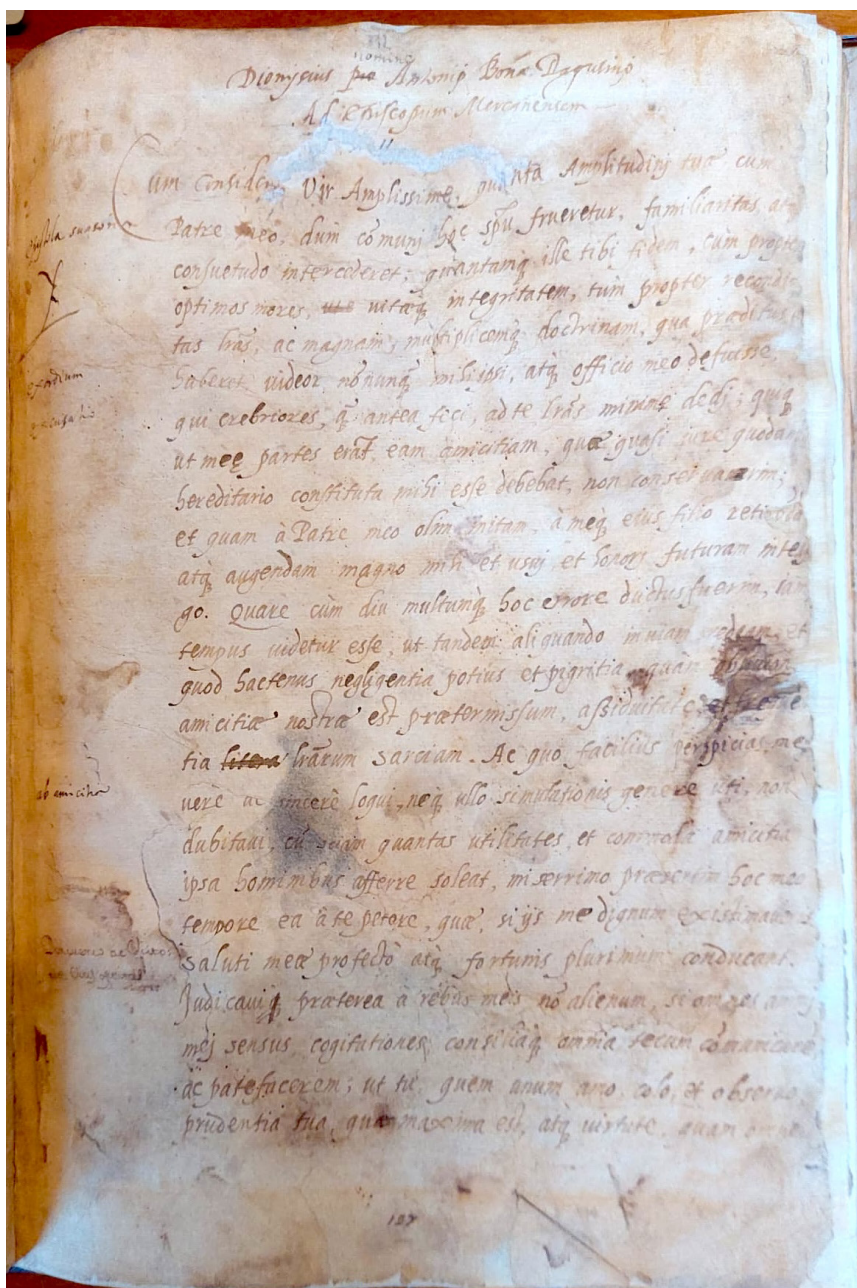
⁴⁸ Citat iz zapisnika Velikog vijeća donosim prema Krekić 1988:18; v. i Janeković Römer 1999:262–263, Vekarić 2014:308–309.

⁴⁹ Bralić 2008:40–42.

nića umjesto za Bunića. Pismo biskupu mrkanskom prvotno je naslovljeno *Dionysius pro Antonio Bona Ragusino*, s prekrštenim *pro* i dodanim *nomine* te preinakom padežnih nastavaka. Iznad prvoga pisma Spoletu stajalo je neproblematično *Antonius Bona Marino Spoletum sal(utem)*, ali je predmetnuto *Nomine* i na kraj dodano *eius magistro*. Sljedeće pismo ima *Dionysius L. pro Antonio Bona* s naknadno dodanim *Marino Spoletum*, a slično je u trećem, kao i četvrtom: *Pro Antonio Bona Marino Spoletum*. U pismu prijatelju isprva je stajalo *Pro Antonio Bona*, a prepravljeno je u *nomine Antonii Bonae ad amicum*.⁵⁰

U istoj rukopisnoj zbirci Lippijeve korespondencije, kako pokazuje već spomenuti kataložni opis, nalazi se još šest pisama pisanih u nečije ime (npr. *Ad Alexandrum Cicciportium nomine Andree Gonellii*; *Nomine Petri Nobilis ad Julium III pontificem*; *Amici nomine ad R. M. adolescentem*), što otvara mogućnost da je Lippi pisao pisma za druge kao svojevrsni autor iz sjene ili *ghostwriter*. Ta praksa humanističkoj epistolografiji nije bila strana. Sam Pogiani je, primjerice, osim brojnih službenih pisama koja je sastavljao u ime kardinala, pisao i privatna, obiteljska pisma u ime Girolama Dandinija. U tome bismo slučaju morali pretpostaviti da se Bunić sa svojih dvadesetak godina, uz znanje koje je primio u Dubrovniku do odlaska u izgnanstvo i u Firenci nakon toga, a možda i zbog onog propuštenog vremena dok se školovao kod loših učitelja, nije odvažio pisati sam pisma koja su, uostalom, zbog njegova tragičnog čina bila izrazito osjetljive naravi.

⁵⁰ Za primjer tako naslovljena pisma v. Sliku 2. U Mehusovoj rukopisnoj ostavštini nalaze se i njegove bilješke o Dionigi Lippiju koje, međutim, nisu od pomoći za razrješenje ovog pitanja jer Mehus ne spominje da je Lippi pisao pisma za druge; Firenca, Biblioteca Riccardiana, ms. 3891 (Mehus Spogli. Nuova serie, to. VI), 26r-31r (Rimandi alle fonti distinti in *Dionysii Lippii vita*, *Dionysii Lippii Epistolae*, *Dionysii Lippii scripta*).

Slika 2. Bunićevo pismo Tomi Crijeviću, naslovljeno Dionysius nomine Antonii Bona Ragusini ad episcopum Mercanensem, uz ispravak iz pro Antonio Bona Ragusino (Firenca, Biblioteca Nazionale Centrale, cod. II.III.51, str. 127)

Ako se ne bismo mogli lako pomiriti s tom pretpostavkom, kao što se s njom nije lako mirio Antun Agić, mogli bismo razmišljati o nekoliko pitanja. Jedno se tiče mjesta Lippijeva boravka s obzirom na to da su najmanje tri pisma sigurno nastala u Bologni kamo je Bunić otišao na studij, no nije isključeno da se i Lippi mogao naći u tom gradu ili čak pisati pisma za Bunića na daljinu. Drugo pitanje uključuje očekivanja recipijenta odnosno Pogianija: ako je Pogiani, znajući da se Bunić nalazi u Lippijevoj školi, mogao i u najmanjoj mjeri posumnjati (ili znati) da pisma piše učitelj, bi li hvalio Bunićeva postignuća u pisanju na latinskom i uvjeravao ga da će, nastavi li tim putem, postati jedan od rijetkih istinskih umjetnika latinske epistolografske proze, za što talente sasvim sigurno ima? Za treće se pitanje oslanjam na odlomak iz pisma Marinu Spoletu u kojem Bunić razmatra sam čin pisanja pisma Bernardu Crijeviću, za koje bi mu, kada bi htio slijediti pravila Ciceronova retoričkog umijeća, bile potrebne veća rječitost, znanje i iskustvo; pitanje je bi li se takvo što postavljalo kao problem da je pisma zapravo pisao Lippi. Možda je, naposljetku, Lippi kao Bunićev učitelj čitao ono što bi Bunić sastavio, pa za Bunićem popravljao, davao prijedloge, dotjerivao tekstove i dao im konačan oblik, a onda ih na neki način i smatrao svojim te su završili pod njegovim imenom. On je, naime, sastavio epistolarij sačuvan kao rukopis BNCF II.III.51 tako što je u njega prepisivao svoja pisma ili pisma drugih i teško je zamisliti da bi prepisao i Bunićeva pisma dubrovačkim adresatima da sam nije u sastavljanju tih tekstova imao određenu ulogu. Ovo zanimljivo epistolografsko pitanje morat će zasad ostati otvoreno jer bi zahtijevalo zasebnu i šire zamišljenu studiju. Ovdje pak preostaje obraditi još jedan u nas dosad nezamijećen izvor za Bunićevu biografiju, koji se i svojim interesima i svojim tonom znatno odmiče od težine upravo predstavljenih pisama.

5.

Pismo koje je Dionigi Lippi poslao Buniću, a koje je također sačuvano u Lippijevu epistolariju, nudi pogled na jednu drugu i vedriju stranu društvenoga života kojemu je Bunić mogao pripadati. Lippi opisuje raskošnu gozbu koju je za veći broj uzvanika priredio njihov zajednički prijatelj (*Michael noster, homo, ut scis, splendidissimus*) i na koju je zvao i Bunića, ali on zbog rada i privatnih briga nije mogao doći (*familiaribus negotiis districtus et literarum studiis occupatus*). Lippi je pismo pisao u Firenci 5. veljače (bez godine), a sam događaj zbio se dva dana ranije, na dan sv. Vlaha, »za kojega se kaže da vodi vaš grad i kojega vaši građani najpobožnije štuju« (*qui vestrae urbi praeesse dicitur et a vestris civibus religiosissime coli-*

tur). Upravo zbog toga što Bunić nije bio prisutan, Lippi si je uzeo u zadatak da mu detaljno opiše luksuz kojem je svjedočio. Doista, skupocjeni namještaj i pribor koji je domaćin nabavljao od Aleksandrije i Krete do Belgije i Britanije, poslužene delicije, od purića, kunića i golubića u egzotičnim umacima do desetak vrsta slastica i najboljih vina, kao i recitacije, plesne i glazbene točke koje su odjekivale palačom Bardi dobile su ne tek primjeren nego upravo veličanstven retorički odraz u bogatstvu Lippijeva leksika i stila.

Lippi, koji je bio Bunićeva poveznica i prema Pogianiju i prema firentinskom društvu, možda je bio zaslužan i za Bunićevo poznanstvo s velikim humanističkim pjesnikom, povjesničarem i zagovornikom toskanskoga dijalekta kao talijanskoga književnog jezika Benedetom Varchijem (1502./1503. – 1565.). Varchi je dva soneta posvetio Lippiju, a na jedan od njih primio je i Lippijev sonetni odgovor.⁵¹ Potonja su dva teksta bila objavljena u drugome dijelu zbirke soneta koju je Varchi priređivao u Firenci i dao tiskati 1557., kao nastavak na prvi dio zbirke izišao 1555. Već u tom prvom dijelu tiskan je sonet Antunu Buniću, *Anton, che come i Buoni, e i saggi fanno*, u kojem je Bunić prikazan kao mladić koji traži vrlinu i prezire bogatstvo, s pohvalom njegovu drevnom Epidauru i sa spomenom »del mio Lauro«. ⁵² »Mio Lauro« je Lorenzo Lenzi, uz Cesarea Ercolanija i Lauru Battiferri degli Ammannati, jedna od tri Varchijeve velike životne ljubavi – kako se razrješava sintagma *triplex amor* iz Varchijeve zbirke autopitafa. ⁵³ Ranih pedesetih godina Varchi je držao predavanja na Firentinskoj akademiji (Accademia Fiorentina), a s pogoršanjem političkih odnosa od sredine pedesetih živio je na potezu između Firenze, Orvieto, Bologne i Pise, jednim dijelom i pod zaštitom Lorenza Lenzija, koji je 1544. postao biskup Ferma. ⁵⁴ U krugu Lenzija i spomenutog Cesarea Ercolanija nastala je i omanja zbirka Varchijevih latinskih stihova u kojoj je Antun Bunić jedna od istaknutih figura.

⁵¹ Varchi 1557:44, Varchi 1859:924, 983.

⁵² Varchi 1555:243, Varchi 1859:903.

⁵³ Brancato 2003:274. Sačuvano je i pismo Laure Battiferri Varchiju u kojem mu zahvaljuje na pismu od 23. srpnja 1557. koje je među ostalim sadržavalo i sonet za Bunića; BNCF, Ms. Varchi, I/24. Po Cesareu Ercolaniju Varchi je nazvao svoju važnu raspravu o toskanskom dijalektu, *Dialogo di Messer Benedetto Varchi intitolato L'Ercolano ovvero Agli Alberi, nel quale si ragiona generalmente delle lingue, e in particolare delle Fiorentina, e della Toscana* (prvo izdanje 1570).

⁵⁴ Andreoni 2020.

Ti su latinski stihovi do danas većim dijelom neobjavljeni, a sačuvani su u sveščiću koji je prijepis učisto iz Varchijevih autografa, u Biblioteca Nazionale Centrale u Firenci pod signaturom Rinuccini 8, inserto 88. Tri su pjesme posvećene samo Buniću, dvije njemu i Ercolaniju, a u još nekoliko njih figurira Bunić. Pjesmom *Ad Antonium Bonam* Varchi pozdravlja Bunića koji se nalazi na studiju u Bologni, a pozdrave šalje i Ercolaniju, Albertu (Bolognettiju) i (Girolamu) Zoppiju; čini se da su svi pod Lenzijevom zaštitom. Neizostavna je pohvala Bunićeva dobra karaktera i želje za znanjem, no osim toga sugerira se i da sam Bunić piše poeziju (*Sacros Pieridum colis recessus, / Ac iungens Latio Atticum leporem / Et Graio sale condiens Hetruscos, / Aeternos tibi comparas honores*). Pjesma posvećena Dionigiu Lippiju zapravo je o Buniću, koji je za pjesnika slađi od hiblejskoga meda. Urešuje ga nizom najljupkijih epiteta; priznaje doduše da mu je draži od ostalih »ako se izuzmu dvojica-trojica« (*duobus / exceptisve tribus*), a zna da je on sam Buniću najdraži kada se izuzme Lippi.

U trima pjesmama u zbirci koje su upućene Ercolaniju spominje se Bunić upravo kao njegov prijatelj, vjerojatno i kolega na studiju filozofije. Varchi hvali Ercolanija jer čita Aristotela, a preko mladića pozdravlja i onodobne slavne bolonjske profesore Achillea Bocchija, Ulissea Aldrovandija, Girolama Fabricija i druge. Bunić se spominje najčešće kao *meus, tuus, lepidus* i *bonus* Bona.⁵⁵ Posljednja od tih pjesama zahvala je za Ercolanijev poziv Varchiju da im se pridruži na odmoru na obiteljskom imanju u Casalechiju kod Bologne; ondje je i Bunić, a Varchi ih želi vidjeti više od života, i pristaje, no pod uvjetom da se ne odvajaju od njega i da se ne razdvajaju međusobno; prema njegovim riječima, i on i Bunić izgaraju od žudnje da vide Ercolanija. Patnja odsutnoga pjesnika za dvojicom mladića i nadilaženje fizičke odvojenosti ljubavlju i duhovnom povezanošću motivi su u dvama epigramima u kojima su oba mladića adresati. Naposljetku, uz kratak epigram u kojem u Bunićevu prezimenu *Bona* pjesnik pronalazi podudarnost s njegovom naravi i težnjom za svime dobrim, od pjesama Buniću u zbirci preostaje epigram u kojem je ljubavni govor najeksplicitniji:

Ili mi, preslatki Buniću, vrati moje srce ako hoćeš,

Ili mi već jednom, da ostanem živ, svoje srce daj.

Ako li me, Buniću, hoćeš uništiti – tà nikako se ne može

Uništiti onoga tko je već uništen.

Neću stoga, Buniću moj, biti uništen, ali neću ni ostati živ,

⁵⁵ Te su tri pjesme i tiskane u jednoj od antologija firentinskoga pjesništva: Vinta i dr. 1562:151–156.

Jer nitko nikada nije mogao ostati živ bez srca.

Ili mi, preslatki Buniću, dakle, vrati moje srce,

Ili mi već jednom, da ostanem živ, svoje srce daj.⁵⁶

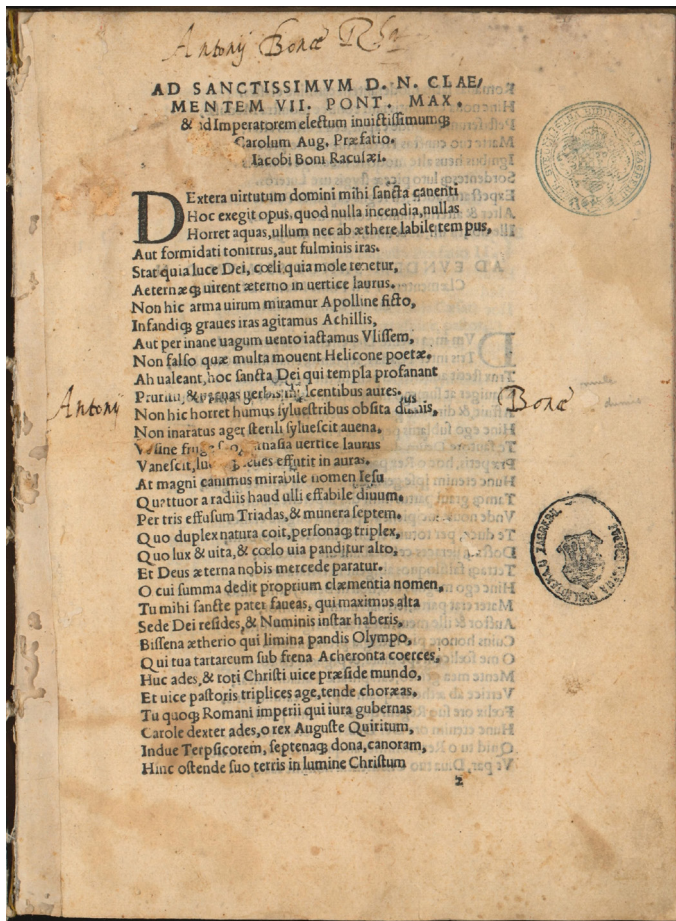
Varchijevi stihovi tako bacaju svjetlo na inače nepoznato razdoblje Bunićeva života, iz vremena studija u Bologni, koji bi morao padati u 1557. i 1558. godinu. Još nije poznato kada se i u kojim okolnostima Bunić našao u Padovi, u kojoj je u svibnju 1558. umro.

6.

Na temelju dosadašnjih istraživanja čini se izvjesnim da će daljnja tražanja u talijanskim arhivskim zbirkama na svjetlo iznijeti još građe o Buniću jer se nalazio u kolu talijanskih humanista i pjesnika čije ostavštine nisu u potpunosti proučene. Što se hrvatskih arhiva i knjižnica tiče, vrijedi svratiti pozornost na *ex libris* koji bi mogao pripadati Antunu Buniću, a koji se nalazi na primjerku izdanja djela dubrovačkog humanista Jakova Bunića (1469. – 1534.), *De vita et gestis Christi ... opus egregium ... Praeludium in treis distinctum libros trium gratiarum nominibus appellatos*, tiskanog kod Francesca Minizija Calva u Rimu 1526. godine. Riječ je o primjerku koji se danas čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom RIIF-4o-232. Ime Antuna Bunića na tom je primjerku zapisano tripud, uvijek istom rukom: ne na naslovnici, jer ona je očito već nedostajala u trenutku kada mu je knjiga dospjela u ruke, već na prvoj stranici na kojoj započinje posveta autora papi Klementu VII., i to na gornjoj margini (*Antonij Bonæ Rha*) i pri sredini, tako da je na lijevoj margini napisano ime (*Antonij*), a na desnoj prezime (*Bonæ*), dok na zadnjoj paginiranoj stranici (CCXCVIII) na donjoj margini stoji zapis istom rukom: *Hunc librum conscripsit autem Jacobus Bona, qui quidem Antonij Bonæ Adolescentis* (Ovu je knjigu napisao Jakov Bunić, a sada pripada mladom Antunu Buniću). Prema genealogijama roda Bunić, ime Antun u njima je rijetko, a jedini »konkurent« našem Buniću za *ex libris* njegov je bratić Antun Lukin (o. 1530. – 1592.). Novi vla-

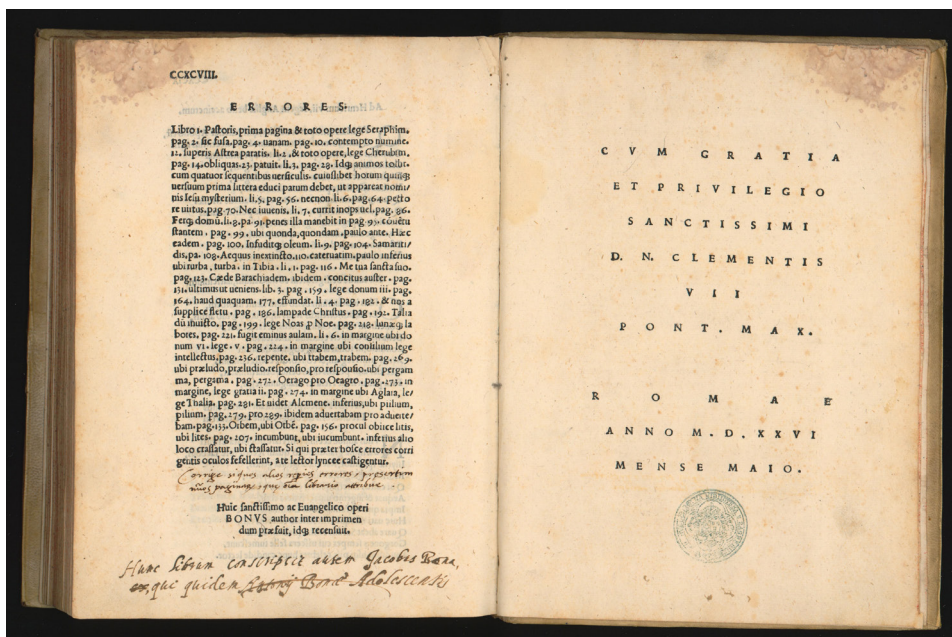
⁵⁶ »Aut, sodes, mihi redde meum, dulcissime Bona, / Aut tandem, ut vivam, cor mihi dede tuum. / Quod si forte coepis me, Bona, perire, perire / Qui periit nulla iam ratione potest. / Non ergo, mi Bona, peribo, sed neque vivam / Cum sine corde unquam vivere nemo queat. / Aut igitur mihi redde meum, dulcissime Bona, / Aut tandem, ut vivam, cor mihi dede tuum« (BNCF, Rinuccini 8, inserto 88, f. 97v). Varchijeva homoerotska poezija na latinskom u manjoj je mjeri proučena u odnosu na onu talijansku. Proučavajući sonete, Dario Brancato upozorio je na Varchijev običaj da stihove prenamjenjuje, a za primjer je izdvojio upravo sonete Buniću koji su vjerojatno nakon Bunićeve smrti, uz promjenu adresata u rukopisu, upućeni Silviju Antonianu (Brancato 2019:76). U navedenom radu Brancato ispravno identificira Bunića, preko nadgrobnoga natpisa objavljenog u Gonzati 1853.

snik, u svakom slučaju, nije bio u bliskoj rodbinskoj vezi s autorom, Jakovom Bunićem, ali je ipak, čuvajući primjerak njegova prvotiska kao vrijednost, ukazao na njihovu pripadnost istom rodu.⁵⁷

Slika 3. *Ex libris* Antuna Bunića u primjerku izdanja epa *De vita et gestis Christi* Jakova Bunića iz 1526. (Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, RIIF-4o-232)

⁵⁷ Za *ex libris* v. Sliku 3. Primjerak je zanimljiv i zbog mjestimičnih marginalnih ispravaka tiskarskih pogrešaka, u vezi s kojima treba čitati i zapis na str. CCXCVIII za-bilježen drugom rukom u odnosu na onu Antuna Bunića, i nedvojbeno starijom. Zapis glasi: *Corrige si quos alios reperies errores, presertim numeros paginarum que omnia librario attribue* (Ispravi ako nađeš još koje pogreške osim u brojevima stranica, koje sve pripiši izdavaču). Na zadnjoj stranici istom tom rukom po sredini stoji: *Correctum* (Ispravljeno); v. Sliku 4. Kada se nađe rukopis pouzdano pisan rukom Jakova Bunića, moći će se utvrditi je li zahtjev za ispravljanjem tiskarskih pogrešaka možda njegov, jednako kao što će se kada se nađe rukopis pisan rukom Antuna Bunića moći ustanoviti je li njegov *ex libris* u navedenoj knjizi.

Slika 4. Drugi zapis Antuna Bunića u primjerku izdanja epa *De vita et gestis Christi* Jakova Bunića iz 1526. (Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, RIIIF-4o-232)

Kada se u budućim istraživanjima pronađe nova građa o Antunu Buniću, mladiću velike nade koji je zbog nesretno skrivljene smrti svog najboljeg prijatelja živio u izgnanstvu, ali i u vjeri da će dobrim uspjehom na studiju biti na ponos svojih i da će mu biti odobren povratak u domovinu, nadam se da će se dobiti odgovor i na dva pitanja koja su, unatoč nastojanju da se prikupi što više novih podataka, ovdje ostala bez odgovora. Jedno je pitanje je li on sam autor pisama iz Lippijeve ostavštine, a drugo, tim intrigantnije ukoliko odgovor na prvo bude niječan, jest pitanje je li gdje ostalo sačuvano nešto što je Bunić, možda i na poticaje Giulija Pogianija ili Benedetta Varchija, sam napisao. Za sada možemo biti zadovoljni što se o Buniću ipak saznalo puno više nego što nam priopćuje njegova nadgrobna ploča u klasturu padovanske bazilike te što smo sadržaj zapisa na toj ploči učinili, u svjetlu Bunićeve dramatične životne priče, donekle razumljivijim. Količina novih, izrazito zanimljivih i raznolikih podataka koje su nam dali talijanski arhivi o jednom Dubrovčaninu koji je ondje proveo svega nekoliko godina života jasan je pokazatelj da će sveobuhvatnija proučavanja ove vrste zasigurno polučiti mnoge i vrijedne rezultate. Oni će nam pak pomoći da bolje razumijemo i kontekstualiziramo raspršene književnopovijesne podatke sačuvane u domovini.

Literatura

- Al Kalak, Matteo. 2017. La nascita del Catechismo Romano. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 112, 126–168.
- Andreoni, Annalisa. 2020. Varchi, Benedetto. *Dizionario Biografico degli Italiani*. [https://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-varchi_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-varchi_(Dizionario-Biografico)/) (pristupljeno 13. 5. 2024.)
- Appendini, Francesco Maria. 1803. *Notizie istorico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*. Sv. 2. Ragusa: Antonio Martecchini.
- Appendini, Francesco Maria. 2016. *Povijesno-kritičke bilješke o starinama, povijesti i književnosti Dubrovčana*. Prev. Šoljić, Ante. Dubrovnik: Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik.
- Arato, Franco. 2004. Lagomarsini, Girolamo. *Dizionario Biografico degli Italiani*. [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lagomarsini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-lagomarsini_(Dizionario-Biografico)/) (pristupljeno: 17. 3. 2024.)
- Barker, Sheila. 2016. Lucrezia Quistelli (1541–94), a Woman Artist in Vasari's Florence. Ur. Barker, Sheila. *Women Artists in Early Modern Italy: Careers, Fame, and Collectors*. Turnhout: Harvey Miller Publishers, 47–80.
- Bralić, Višnja. 2008. Tizianova Sv. Marija Magdalena sa sv. Vlahom, arkanđelom Rafaelom s Tobijom i donatorom između povijesne predaje i novih istraživanja. Ur. Bralić, Višnja. *Restauriranje Tizianove slike iz crkve sv. Dominika u Dubrovniku*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, 39–56.
- Brancato, Dario. 2003. Benedetto Varchi. Epigrammi a Silvano Razzi. Introduzione, edizione critica con commento e traduzione a cura di Silvano Ferrone. Fiesole: Città di Fiesole, 2003. *Rivista di studi italiani*, 1, 272–276.
- Brancato, Dario. 2019. I componimenti toscani di Benedetto Varchi nelle Filze Rinuccini della Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze: genesi, riuso, varietà. Ur. Vatteroni, Selene Maria. *La cultura poetica di Benedetto Varchi*. Berlin: Freie Universität Berlin, 71–89.
- Bratičević, Irena. 2021. Rukopisni udes Ilije Crijevića. *Colloquia Maruliana*, 30, 173–204.
- Crijević, Serafin Marija. 1975. *Dubrovačka biblioteka / Bibliotheca Ragusina*. Sv. 1. Prir. Stjepan Krasić. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Deanović, Mirko. 1952. Dnevnik Iva M. Matijaševića. *Anali Historijskoga instituta JAZU u Dubrovniku*, 1, 279–330.
- Durđević, Ignjat. 1729. *Saltjer slovinski*. Venetiis: apud Christoforum Zane.
- Farlati, Daniele; Jacobo Coleti. 1800. *Ecclesiae Ragusinae historia*. Venetiis: apud Sebastianum Coleti.

- Fisković, Cvito. 1967. Francuski gotički i renesansni majstori u Dalmaciji. *Mogućnosti*, 14.1–2: 146–157.
- Flori, Maria Chiara. 2009. Mehus, Lorenzo. *Dizionario Biografico degli Italiani*. [https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-mehus_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-mehus_(Dizionario-Biografico)/) (pristupljeno 24. 3. 2024.)
- Foa, Anna. 1986. Dandini, Girolamo. *Dizionario Biografico degli Italiani*. [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-dandini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-dandini_(Dizionario-Biografico)/) (pristupljeno 7. 4. 2024.)
- Galloway, Gerald i dr. 2017. *Saving a World Treasure: Protecting Florence from Flooding*. Firenze: Firenze University Press.
- Ghezzi, Michele Pietro. 1993. I Dalmati all' Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1801-1947. *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria*, 22, 211–245.
- Gonzati, Bernardo. 1853. *La Basilica di S. Antonio di Padova*. Sv. 2. Padova: coi tipi di Antonio Bianchi.
- Grdiša Asić, Monika. 2020. *Dubrovački studenti na Sveučilištu u Padovi od druge polovice 14. stoljeća do pada Republike*. Doktorski rad. Dubrovnik: Sveučilište u Zagrebu, Sveučilišni doktorski studij Povijest stanovništva.
- Grmek, Mirko Dražen. 1957. Hrvati i Sveučilište u Padovi. *Ljetopis JAZU*, 62, 334–374.
- Janeković Römer, Zdenka. 1999. *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Jurić, Šime. 1983. Zbornik književnih radova Korčulanina Nikole Petrovića. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 21, 161–198.
- Körbler, Đuro. 1914. Četiri priloga Gunduliću i njegovu »Osmanu«, *Rad JAZU*, 205, 135–220.
- Krekić, Bariša. 1988. Slike iz gradske svakodnevice: prilozi proučavanju života u Dubrovniku u doba humanizma i renesanse. *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku*, 26, 7–28.
- Lonza, Nella. 1992. »Pred gospodarom knezom i njegovim sucima...«: Dubrovački kazneni postupci s početka XIV. stoljeća. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 30, 25–54.
- Lučić, Josip. 1992. Ivan Marija Matijašević i njegov rukopisni fond u biblioteci Male braće u Dubrovniku. Ur. Horvat, Vladimir. *Isusovci u Hrvata*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 109–122.

- Lupić, Ivan. 2012. Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica. *Forum*, 51.4–6, 557–589; 51.7–9, 895–958.
- Lupić, Ivan; Irena Bratičević. 2020. Dubrovačka znanost o rukopisima u osamnaestom stoljeću: pisma Ivana Marije Matijaševića (1714-1791) i Miha Rastića (1716-1768). *Colloquia Maruliana*, 29, 145–164.
- Mazzatinti, Giuseppe. 1899. *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia*. Sv. 9. Firenze. R. Biblioteca centrale nazionale. Forli: Casa editrice Luigi Bordandini.
- Meloni, Federica. 2018. Le rôle de la Sacrée Congrégation du Concile dans l'interprétation de la réforme tridentine. Ur. Wim, François; Violet Soen. *The Council of Trent: Reform and Controversy in Europe and Beyond (1545–1700)*. Sv. 1: *Between Trent, Rome and Wittenberg*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 371–394.
- Messina, Pietro. 1990. De Nobili, Roberto. *Dizionario Biografico degli Italiani*. [https://www.treccani.it/enciclopedia/roberto-de-nobili_res-51bb40b0-87ec-11dc-8e9d-0016357eee51_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/roberto-de-nobili_res-51bb40b0-87ec-11dc-8e9d-0016357eee51_(Dizionario-Biografico)/) (pristupljeno: 8. 4. 2024.)
- Pogiani, Giulio. 1757. *Julii Pogiani Sunensis epistolae et orationes olim collectae ab Antonio Maria Gratiano, nunc ab Hieronymo Lagomarsinio e Societate Jesu adnotationibus illustratae ac primum editae*. Sv. 3. Romae: Generosus Salomonius.
- Pogiani, Giulio. 1762. *Julii Pogiani Sunensis epistolae et orationes olim collectae ab Antonio Maria Gratiano, nunc ab Hieronymo Lagomarsinio e Societate Jesu adnotationibus illustratae ac primum editae*. Sv. 1. Romae: Generosus Salomonius.
- Pogni, Olinto. 1926. Note d' Archivio. *Miscellanea storica della Valdelsa*, 34.2–3, 161–165.
- Pratelli, Francesco. 1990. *Storia di Poggibonsi*. Poggibonsi: Lalli.
- Rešetar, Milan. 1929. Dubrovačko Veliko vijeće. *Dubrovnik: mjesečna ilustrirana revija*, 1: 3–10; 2: 60–68.
- Richa, Giuseppe. 1757. *Notizie istoriche delle chiese Fiorentine divise ne' suoi quartieri*. P. II, t. VI: *Della chiesa Metropolitana*. Firenze: Viviani.
- Ruysschaert, José. 1959. *Codices Vaticani Latini. Codices 11414-11709* (Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices Manuscripti Recensiti, n. 33). Città del Vaticano: Biblioteca Vaticana.
- Seferović, Relja. 2007. Strani učitelj i domaći povjesničar: Nascimbene Nascimbeni i Serafin Cerva o retorici. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 45, 47–116.
- Tadić, Jorjo. 1938. Nikola Petreius, rektor dubrovačke gimnazije (1538-1550). *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, 18, 393–403.

- Targioni Tozzetti, Giovanni. 1768-1775? *Catalogo generale dei manoscritti Magliabechiani*, sv. 3 (classe VIII), ms. <https://archive.org/details/sala-mss.cat.-45-class-viii-3/mode/1up> (pristupljeno 13. 5. 2024.)
- Tromp, Sebastianus. 1959. De primis secretariis S. Congregationis Concilii. *Gregorianum*, 40.3, 523–531.
- Varchi, Benedetto. 1555. *De sonetti di M. Benedetto Varchi, prima parte*. Firenze: apresso M. Lorenzo Torrentino.
- Varchi, Benedetto. 1557. *De' sonetti di M. Benedetto Varchi colle risposte, e proposte di diversi, parte seconda*. Firenze: apresso M. Lorenzo Torrentino.
- Varchi, Benedetto. 1859. *Opere di Benedetto Varchi ora per la prima volta raccolte*. Sv. 2. Trieste: Dalla Sezione letterario-artistica del Lloyd austriaco.
- Vekarić, Nenad. 2012. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 2: *Vlasteoski rodovi (A – L)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vekarić, Nenad. 2014. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 5: *Odabrane biografije (E – Pe)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vekarić, Nenad. 2016. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 7: *Genealogije (A – L)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vekarić, Nenad. 2017. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 8: *Genealogije (M – Z)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vekarić, Nenad. 2018. *Vlastela grada Dubrovnika*. Sv. 9: *Osobna imena*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vinta, Francesco i dr. 1562. *Carmina quinque Hetruscorum poetarum*. Florentiae: apud Iuntas.
- Vojnović, Kosta. 1893. Sudbeni ustroj republike dubrovačke. Druga perioda od godine 1460 do 1667. *Rad JAZU*, 114, 159–220.
- Weiss. ²1843–1865. Poggiani (Jules). Ur. Michaud, Louis-Gabriel. *Biographie universelle ancienne et moderne*. Sv. 33. Paris – Leipzig: Chez Madame C. Desplaces – Librairie de F. A. Brockhaus, 567.

The Ragusan Antun Bunić (1536–1558), a humanist student in exile

Abstract

Drawing on familiar Latin letters and on archival sources the article reconstructs parts of the biography of Antun Bunić (Antonio Bona, 1536–1558), a Ragusan humanist who so far has not attracted the attention of scholars. In Croatian literary historiography Bunić is only noted in connection with a tombstone found in the cloister of the Basilica of St. Anthony in Padua and the few letters sent to him by the Italian humanist Giulio Pogiani. The letters that passed between Bunić and Pogiani are here analyzed for the first time, but the article also identifies previously unknown letters by Bunić preserved in the epistolary collection compiled by Bunić's Florentine teacher Dionigi Lippi. The letters reveal specific details concerning the tragic circumstances that forced Bunić to leave Ragusa and seek refuge in Italy. New light is also shed on Bunić's literary connections and friendships during his stay in Florence and Bologna, manifested through a series of poems, some of them unabashedly erotic, addressed to him by the humanist poet Benedetto Varchi.

Ključne riječi: Antun Bunić, humanistička epistolografija, Dionigi Lippi, Giulio Pogiani, Benedetto Varchi, Dubrovnik

Key words: Antun Bunić, humanist epistolography, Dionigi Lippi, Giulio Pogiani, Benedetto Varchi, Dubrovnik